

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет радіоелектроніки

Факультет Навчально-науковий центр заочної форми навчання
(повна назва)

Кафедра економічної кібернетики та управління економічною безпекою
(повна назва)

АТЕСТАЦІЙНА РОБОТА Пояснювальна записка

рівень вищої освіти другий (магістерський)

Оцінка рівня фінансово-економічної безпеки підприємства

(тема)

Виконав:

студент 2 курсу, групи УФЕБзм-19-1

Буркан Є.А.

(прізвище, ініціали)

Спеціальність 073 Менеджмент

(код і повна назва спеціальності)

Тип програми освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Освітня програма Управління

фінансово-економічною безпекою

(повна назва освітньої програми)

Керівник проф. Костін Ю.Д.

(посада, прізвище, ініціали)

Допускається до захисту

Зав. кафедри

(підпис)

Полозова Т. В.

(прізвище, ініціали)

2020 р.

Харківський національний університет радіоелектроніки

Факультет Навчально-науковий центр заочної форми навчання
(повна назва)

Кафедра економічної кібернетики та управління економічною безпекою
(повна назва)

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 073 Менеджмент
(код і повна назва)

Тип програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Освітня програма Управління фінансово-економічною безпекою
(повна назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Зав. кафедри _____
(підпис)
« _____ » _____ 20 ____ р.

ЗАВДАННЯ
НА АТЕСТАЦІЙНУ РОБОТУ

студентові Буркан Єлизаветі Анатоліївні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Оцінка рівня фінансово-економічної безпеки підприємства

затверджена наказом по університету від 23 жовтня 2020 р. № 167 Стз

2. Термін подання студентом роботи до екзаменаційної комісії 20 грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до роботи Наукові літературні джерела, періодичні видання, фінансова звітність підприємства, законодавчо-нормативні акти, електронні джерела

4. Перелік питань, що потрібно опрацювати в роботі _____

Вступ. 1 Теоретико-методичні засади оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. 2 Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності ТОВ «Сабур». 3 Методичне забезпечення оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. Висновки. Перелік джерел посилання. Додаток.

5. Перелік графічного матеріалу із зазначенням креслеників, схем, плакатів, комп'ютерних ілюстрацій _____

1. Об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження. 2. Порівняльна характеристика економічної та фінансової безпеки. 3. Класифікація загроз фінансово-економічній безпеці підприємства. 4. Функціональні задачі фінансово-економічної безпеки підприємства. 5. Характеристика рівнів фінансово-економічної безпеки підприємства. 6-8. Показники діяльності підприємства. 9-11. Методика оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. 12. Результати розрахунків. 13. Напрями підвищення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. _____

6. Консультанти розділів роботи (п.6 включається до завдання за наявності консультантів згідно з наказом, зазначеним у п.1)

Найменування розділу	Консультант (посада, прізвище, ім'я, по батькові)	Позначка консультанта про виконання розділу	
		підпис	дата

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретико-методичні засади оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства	02.11.20-10.11.20	виконано
2	Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності ТОВ «Сабур»	11.11.20-17.11.20	виконано
3	Методичне забезпечення оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства	18.11.20-28.11.20	виконано
4	Оформлення атестаційної роботи	29.11.20-02.12.20	виконано
5	Перевірка атестаційної роботи на плагіат	03.12.20-05.12.20	виконано
6	Підготовка доповіді та ілюстративного матеріалу	06.12.20-09.12.20	виконано
7	Рецензування атестаційної роботи	10.12.20-15.12.20	виконано

Дата видачі завдання 02 листопада 2020 р.

Студент _____
(підпис)

Керівник роботи _____ проф. Костін Ю.Д.
(підпис) (посада, прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Атестаційна робота: 93 с., 13 табл., 10 рис., 66 джерел, 1 додаток.

ОЦІНКА, РІВЕНЬ, ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА, ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК.

Об'єктом дослідження є управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Розкрито сутність економічної та фінансової безпеки підприємства. Розглянуто науковий зміст фінансово-економічної безпеки підприємства. Проаналізовано методичні підходи до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. Проведено аналіз фінансово-економічних результатів діяльності ТОВ «Сабур». Розглянуто організаційне забезпечення економічної безпеки підприємства. Запропоновано методичний підхід до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. Розроблено напрями підвищення рівня фінансово-економічної безпеки для досліджуваного підприємства.

ABSTRACT

Master thesis: 93 p., 13 tables, 10 fig., 66 sources, 1 exhibit.

**ESTIMATION, LEVEL, FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY,
INTEGRAL FACTOR.**

The object of the research is management of system financial and economic security of the enterprise.

The purpose of the research – theoretical motivation and development practical recommendation for estimations level financial and economic security of the enterprise.

The theoretical aspects of the estimation level financial and economic security of the enterprise are considered. Theoretical principles of management financial and economic security of the enterprise are considered. The comparative feature economic and financial security of the enterprise are brought. The modern approaches to estimation level financial and economic security of the enterprise are analyzed. The activity and directions to organizations to economic security «Sabur» ltd. is analyzed. The actual threats financial and economic security of the investigation enterprise are revealed. The methods of the estimation level financial and economic security for «Sabur» ltd. are offered. The certain ways of increasing financial and economic security for investigation enterprise are presented.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1 Теоретико-методичні засади оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.....	9
1.1 Сутність економічної та фінансової безпеки підприємства.....	9
1.2 Науковий зміст фінансово-економічної безпеки підприємства.....	26
1.3 Методичні підходи до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.....	44
2 Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності ТОВ «Сабур».....	49
2.1 Аналіз фінансово-економічних показників діяльності підприємства.....	49
2.2 Організаційне забезпечення економічної безпеки підприємства.....	54
3 Методичне забезпечення оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.....	60
3.1 Методичний підхід до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.....	60
3.2 Напрями підвищення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.....	69
Висновки.....	79
Перелік джерел посилання.....	86
Додаток А Копії публікацій.....	94

ВСТУП

Становлення механізму забезпечення безпеки розвитку на мікрорівні, разом з організаційними проблемами формування відповідної системи, передбачає постійне і адекватне змінам середовища забезпечення безпеки стійкого розвитку підприємства; функціонування його фінансових, матеріальних, трудових, інформаційних ресурсів. Як основа фінансового забезпечення підприємницької діяльності, фінансовий капітал концентрує інтереси суб'єктів господарювання реального і фінансового секторів економіки. Сьогодні проблеми формування і використання фінансового капіталу актуальні не лише для України, а й для усіх держав.

Проблема управління фінансово-економічною безпекою підприємства висвітлена у роботах багатьох вчених, таких як Бланк А., Кавун С.В., Грунін О.А., Кириченко Р.А., Козаченко А.В., Лохомова Н.І., Мунтіян В.І., Новикова О.Ф., Пастернак-Таранушенко Г.А., Пономаренко В.С., Шаваєв А.Г. Але фахівці і досі не дійшли згоди щодо найбільш точного та найбільш повного формулювання поняття фінансово-економічною безпеки підприємства. Незважаючи на важливість наукових досліджень в них не знайшли відображення деякі теоретичні та методичні питання пов'язані зі стратегією забезпечення фінансово-економічною безпеки, проблеми комплексного аналізу системи економічної безпеки, а також проблеми практичної реалізації заходів щодо захисту підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Об'єктом дослідження є управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства.

Предметом дослідження є методи оцінки рівня фінансово-економічної безпеки.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- розкрити сутність економічної та фінансової безпеки підприємства;
- розглянути науковий зміст фінансово-економічної безпеки підприємства;
- проаналізувати методичні підходи до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства;
- провести аналіз фінансово-економічних результатів діяльності ТОВ «Сабур»;
- розглянути організаційне забезпечення економічної безпеки підприємства;
- запропонувати методичний підхід до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства;
- розробити напрями підвищення рівня фінансово-економічної безпеки для досліджуваного підприємства.

Інформаційною базою проведення дослідження були нормативно-правова база України, наукові періодичні видання, фінансова звітність досліджуваного підприємства.

Під час виконання роботи були використані методи аналізу та синтезу, графічний метод, порівняння та узагальнення.

Результати дослідження мають практичну значущість, яка полягає у тому, що запропоновані практичні рекомендації можуть бути використані підприємствами будь-якої галузі для оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і практичні результати проведених досліджень, висновки і рекомендації, які викладені в роботі, доповідались на I Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта» (Харків, 2020).

Публікації. Результати досліджень опубліковано в 2 наукових працях, у тому числі 1 стаття у колективній монографії і 1 тези конференції.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Сутність економічної та фінансової безпеки підприємства

Правильне вирішення проблеми забезпечення безпеки суб'єктів економічної діяльності знаходиться в прямій залежності від однозначного розуміння всіма посадовцями, причетними до цієї діяльності, основного категоріального апарату, вживаного при її здійсненні, і, перш за все, уточнення змісту таких категорій, як «небезпека», «безпека», «ризик». Всі названі, як і інші поняття, що характеризують дану діяльність, взаємозв'язані, і тому кожне з них має лише відносну самостійність. Це означає, що розкриття суті одних понять можливо лише при адекватному розумінні значення інших.

Поняття «економічна безпека» пройшло чимало переосмислень у зв'язку зі зміною умов зовнішнього середовища із урахуванням факторів, які зумовлюють процеси управління. Вперше поняття «економічна безпека» почало застосовуватися на Заході у зв'язку зі зростанням проблеми обмеженості ресурсів та розпадом колоніальної системи, що призвело до порушення традиційних зв'язків між постачальниками ресурсів, життєво необхідних індустріальним суспільствам.

Сутність економічної безпеки полягає в забезпеченні поступального економічного розвитку суспільства з метою виробництва необхідних благ та послуг, що задовольняють індивідуальні та суспільні потреби. Раніше усі питання, пов'язані із забезпеченням безпеки покладалися на державні органи.

Останнім часом спостерігається відтворення системи безпеки, в якій провідна роль відводиться державі.

На мікрорівні економічна безпека проявляється в забезпеченні нормальної стабільної діяльності підприємства, попередженні витоку інформації.

Економічну безпеку підприємства можна трактувати, як: стан захищеності усіх систем підприємства при здійсненні господарської діяльності в певній ситуації; стан всіх ресурсів підприємства (капіталу, трудових ресурсів, інформації, технологій, техніки, прав) та підприємницьких здібностей, при якому можливе найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, здатність запобігати або швидко нівелювати різні внутрішні та зовнішні загрози; сукупність організаційно-правових, режимно-охоронних, технічних, технологічних, економічних, фінансових, інформаційно-аналітичних та інших методів, спрямованих на усунення потенційних загроз та створення умов для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності відповідно до їхніх цілей та завдань; стан соціально-технічної системи підприємства, котрий дає змогу уникнути зовнішніх загрозі протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту [1-3, 4-6].

Повне розкриття змісту безпеки як стану, і поняття є можливим лише при з'ясуванні значення і суті небезпеки, оскільки поняття безпеки похідно від розуміння небезпеки.

Під небезпекою розуміється загроза спричинення будь-кому певної шкоди, можливість настання якої близька до здійснення Її основною характерологічною ознакою якої є витікаюча від кого-небудь (або чого-небудь) загроза конкретному суб'єкту або його економічній діяльності, що несе можливість втрати певних властивостей, майна, цінностей або іншого, що йому належить.

Виходячи зі сказаного, можна дійти висновку, що безпека означає відсутність в даний момент реальної загрози спричинення будь-якої діяльності, цінностям або особам тієї конкретної шкоди, настання якої раніше побоювалися. Для забезпечення безпеки важливо уміти правильно оцінити ситуацію, що склалася, і встановити наявність або відсутність небезпеки. Остання може бути реальною і уявною.

Практичну діяльність з питань безпеки різних підприємств можуть супроводжувати різноманітні види ризиків: комерційні, фінансові, інформаційні, інвестиційні, екологічні та інші існуючі в даний час варіанти класифікації видів ризиків, або системи ризиків, дозволяють вибрати відповідні стратегії управління ризиками, тим самим підвищивши безпеку організації як системи. Проте кожна з відомих стратегій управління ризиками, як правило, забезпечує максимальний ефект тільки по одному конкретному виду ризику, що викликає необхідність комплексного застосування всіх стратегій або їх використання в різній мірі поєднаннях, а також зміни управлінської поведінки в даній ситуації.

У чинному законодавстві спектр формулювань поняття «ризик» представлений достатньо широко. «Ризик – це ступінь вірогідності певної негативної події, яка може наступити в певний час або при певних обставинах на території об'єкту підвищеної небезпеки та/або за його межами». Таке визначення поняття «ризик» закріплено Законом України «Про об'єкти підвищеної безпеки» (від 18.01.01 № 2245-III). і хоча останнім часом все настійніше звучать рекомендації учених, що пропонують відмовитися від «ризик-технологій» у всіх сферах життєдіяльності суспільства, важко собі уявити нинішню вітчизняну економіку, фінансово-економічну діяльність господарюючих в ній суб'єктів без ризику як такого. Природно, що тлумачення феномена «ризик» в конкретних його додатках закріплено в нормативних актах, що регулюють фінансові відносини підприємстві організацій [5, 6, 7, 10].

Безпека – це характеристика, збудована на взаємостосунках системи і середовища. Але загрози можуть таїтися і в самому факті існування системи як носія цілісності порядку, розпад якої може мати непередбачувані наслідки. Це, в першу чергу, відноситься до підприємств, що працюють в умовах підвищеного ризику і нестабільної економіки [3, 5, 14] .

Основні джерела дії на системну безпеку підприємства, що працює в нових умовах, такі [2, 4, 9, 11]:

- спонтанність природних процесів і явищ, стихійні лиха, прояви яких роблять негативний вплив на результати господарської діяльності є джерелом непередбачених витрат;

- випадковість як суть вірогідності багатьох соціально-економічних і технологічних процесів, прояв якої пов'язаний з багатоваріантністю матеріальних відносин, в які вступають суб'єкти господарської діяльності.;

- наявність протидіючих тенденцій, зіткнення суперечливих інтересів. Прояв цього джерела загрози безпеки вельми багатоманітний, починаючи від воєн і міжнародних конфліктів до конкуренції і неспівпадіння інтересів.

На процес відтворення невизначеності загрози безпеки діє і характер вірогідності науково-технічного прогресу (НТП), який є не здійснюваним без загрози безпеки унаслідок віддаленості результатів і віддачі в часі.

До джерел, сприяючих виникненню невизначеності і загрози безпеки, можна віднести також обмеженість/недостатність матеріальних, фінансових, трудових і інших ресурсів при ухваленні і реалізації рішень.

Основою економічної безпеки підприємства, на нашу думку, слід вважати його фінансовий стан.

Фінансовий стан підприємства – це здатність підприємства фінансувати свою діяльність. Він характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, потребою в їхньому розміщенні і ефективністю використання, фінансовими

взаємовідносинами з іншими юридичними особами, платоспроможністю і фінансовою стійкістю [3, 8].

Фінансовий стан може бути стійким, нестійким і кризовим. Здатність підприємства своєчасно проводити платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі свідчить про його хороший фінансовий стан.

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної і фінансової діяльності. Якщо виробничі і фінансові завдання успішно виконуються, то це позитивно впливає на фінансовий стан підприємства і навпаки, в результаті недовиконання завдань з виробництва і реалізації продукції відбувається підвищення її собівартості, зменшення виручки і суми прибутку і, як наслідок, – погіршення фінансового стану підприємства і його платоспроможності.

Стійкий фінансовий стан здійснює позитивний вплив на забезпечення потреб виробництва необхідними ресурсами. Тому фінансова діяльність як складова частина господарської діяльності направлена на забезпечення планомірного надходження і використання грошових ресурсів, виконання розрахункової дисципліни, досягнення раціональних пропорцій власного і залученого капіталу і найбільш ефективного його використання. Головна мета фінансової діяльності – вирішити, де, коли і як використовувати фінансові ресурси для ефективного розвитку виробництва і отримання максимального прибутку [3, 8].

Для того щоб вижити в ринкових умовах і не допустити банкрутства підприємства, необхідно добре знати, як керувати фінансами, якою повинна бути структура капіталу за складом і джерелами утворення, яку частку повинні займати власні кошти, а яку – залучені. Необхідно знати і такі поняття ринкової економіки, як ділова активність, ліквідність, платоспроможність, кредитоспроможність підприємства, поріг рентабельності, запас фінансової стійкості, ступінь ризику, ефект фінансового важелю та інші, а також методику їх аналізу.

Головна мета аналізу – своєчасно виявляти і запобігати недолікам у фінансовій діяльності і знаходити резерви поліпшення фінансового стану підприємства та його платоспроможності. При цьому необхідно вирішувати наступні завдання [2, 4, 6, 8]:

- на основі вивчення причин взаємозв'язку між різними показниками виробничої, фінансової і комерційної діяльності дати оцінку виконання завдань з надходження фінансових ресурсів і їх використанню з позиції поліпшення фінансового стану підприємства;

- прогнозування можливих фінансових результатів, економічної рентабельності, виходячи із реальних умов господарської діяльності і наявності власних і залучених ресурсів, розробка моделей фінансового стану при різних варіантах використання ресурсів;

- розробка конкретних заходів, спрямованих на більш ефективне використання фінансових ресурсів і зміцнення фінансовою стану підприємства.

У ринкових умовах господарювання підприємство, як відкрита система, функціонує у складному зовнішньому середовищі, що характеризується нестабільністю та постійною динамікою. Таке середовище змушує керівництво швидко адаптуватися до нових умов, потребує знання законів розвитку та пошуку шляхів виживання в ринковій економіці, врахування чинників невизначеності та нестійкості економічного середовища.

Найважливішими факторами, що впливають на економічну безпеку підприємства, є ступінь досконалості законодавчої бази, рівень оподаткування, доступ на світові ринки збуту, інвестиційна привабливість регіону, держави. Насамперед, економічна-безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, адже ґрунтується на їхньому фінансовому, сировинному та виробничому потенціалі, перспективах розвитку. Наявність багаторівневої концепції економічної безпеки

господарюючих суб'єктів усіх рівнів дає можливість забезпечити передбачуваність зовнішніх загроз підприємствам [3, 8, 10, 12].

Економічній безпеці підприємства властивий подвійний характер: з одного боку, вона забезпечує можливість власного функціонування, з іншого – є частиною (елементом) економічної безпеки системи вищого рівня і суб'єктом, що забезпечує виконання функцій регіоном, державою. В перехідні періоди розвитку економіки домінуючими є дослідження макроекономічних аспектів економічної безпеки.

Головна мета управління економічною безпекою – забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювання процесу нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку [4, 5, 13].

До основних функціональних цілей економічної безпеки належать:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи того суб'єкта господарювання;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних НДДКР;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища; якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;

- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів.

Головна та функціональні цілі зумовлюють формування необхідних структуроутворюючих елементів і загальної схеми організації економічної безпеки.

Загальна схема процесу організації економічної безпеки включає такі дії (заходи), що здійснюються послідовно або одночасно:

- формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав інформації, технології та устаткування);

- загальностратегічне прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими;

- стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства; загально-тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;

- тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства; оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства;

- здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки;

- загальна оцінка досягнутою рівня економічної безпеки [4, 9, 13].

Тільки за здійснення в необхідному обсязі зазначених дій (заходів) можна буде досягти належного рівня економічної безпеки підприємства.

Система економічної безпеки підприємства традиційно включає такі складові: інтелектуальну і кадрову; інформаційну; техніко-технологічну; фінансову; політико-правову та екологічну: силову.

Для аналітичного оцінювання кожної з них слід визначити спектри можливих загроз (ризиків) та оцінити ймовірність і наслідки їх реалізації. За

умов невизначеності існує суперечність між теоретично досконалим і практично можливим підходами. Теоретично досконалий підхід полягає в тому, щоб урахувати всі, можливі варіанти сценаріїв руху грошових потоків. Однак практично це здебільшого неможливо зробити, бо доведеться враховувати надто багато альтернатив.

Суть основного завдання полягає в процедурі проведення таких розрахунків, котрі навіть у разі їх неповної адекватності уможливлювали б отримання достатньо надійних результатів, на які можна спиратися за вибору господарської альтернативи. Крім цього, слід особливо наголосити, що механізм створення економічної безпеки має базуватися на внутрішньосистемних характеристиках підприємства, тобто сама соціально-економічна система має включати «вбудовані» механізми запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам [2, 4, 11, 14].

За джерелом походження загрози безпеці підприємства можна розподілити на внутрішні та зовнішні.

До зовнішніх загроз у сфері підприємницької діяльності належать: робота спеціальних служб іноземних держав щодо здобуття інформації про економічні процеси у сфері підприємництва з метою здійснення антиконкурентних заходів; робота служб безпеки суб'єктів підприємницької діяльності як вітчизняних такі зарубіжних, з метою подавлення конкурентів, заволодіння ринками збуту чи майном конкурентів; протиправна діяльність організованих злочинних формувань та окремих осіб з метою заволодіння майном суб'єктів підприємницької діяльності.

До внутрішніх загроз безпеці підприємництва слід віднести: протиправні чи інші негативні дії персоналу суб'єкта підприємницької діяльності, що загрожують функціонуванню та розвитку підприємства; порушення встановленого режиму захисту інформації з обмеженим доступом для сторонніх осіб; порушення порядку використання технічних засобів; інші порушення правил режиму безпеки, діловодства тощо, які створюють

передумови для реалізації протиправних цілей злочинних елементів чи інших зацікавлених фігурантів; низький рівень кадрового, організаційно-правового, інформаційно-аналітичного забезпечення управління потенційними ризиками як у контексті внутрішніх, такі зовнішніх загроз.

Таким чином, сутність економічної безпеки полягає в забезпеченні поступального економічного розвитку суспільства з метою виробництва необхідних благ та послуг, що задовольняють індивідуальні та суспільні потреби. Економічну безпеку підприємства можна трактувати, як стан захищеності усіх систем підприємства при здійсненні господарської діяльності в певній ситуації.

Основою економічної безпеки підприємства є його фінансовий стан здатність підприємства фінансувати свою діяльність. Він характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства. Щоб вижити в ринкових умовах і не допустити банкрутства підприємства, необхідно добре знати, як керувати фінансами, якою повинна бути структура капіталу за складом і джерелами утворення, яку частку повинні займати власні кошти, а яку – залучені.

Економічна безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, адже ґрунтується на їхньому фінансовому, сировинному та виробничому потенціалі, перспективах розвитку.

Головна мета управління економічною безпекою – забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювання процесу нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку.

Політика кризового стану сьогодення повинна враховувати інструменти впливу та спрямовуватися на забезпечення фінансової безпеки

підприємств. Аналізуючи літературу [1-11], визначено взаємозв'язок між фінансовою та економічною безпекою підприємств (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Порівняльна характеристика економічної та фінансової безпеки

Класифікація	Економічна безпека	Фінансова безпека
1.Трактування вчених	- самостійна економічна категорія; - входить до складу національної безпеки	- самостійна економічна категорія; - входить до складу економічної безпеки
2. Структура	інвестиційна; зовнішньоекономічна; фінансова;інтелектуальна; техніко-технологічна; політико-правова; ресурсна; екологічна; соціальна;інформаційна; силова; безпека праці; ринкова; соціальна	бюджетна; грошово-кредитна; валютна; банківська;інвестиційна; фондова; страхова
3. Об'єкт	економічна діяльність підприємства, безпеку якої необхідно забезпечити	фінансова діяльність підприємства, безпеку якої необхідно забезпечити
4. Мета	забезпечення економічної безпеки підприємства	забезпечення фінансової безпеки підприємства
5.Моніторинг	безперервний процес оцінки економічної безпеки, пов'язаний з ризиком	безперервний процес оцінки фінансової безпеки, пов'язаний з ризиком
6. Вплив середовищ	- внутрішнє середовище; - зовнішнє середовище.	- внутрішнє середовище; - зовнішнє середовище.

Таким чином, категорію «економічна безпека підприємств» можна розглядати у функціонально-структурному аспекті, тобто як сукупність взаємопов'язаних систем безпеки, які відображають функціонування окремих «блоків» або сфер економічної системи держави. Це можуть бути інвестиційна, фінансова і зовнішньоекономічна безпека, які чинять особливий вплив на стан національної безпеки в цілому. Фінансова безпека стає основним економічним гарантом стабільності, забезпечуючи виробничий базис інфраструктурними інститутами розподілу фінансових та інвестиційних ресурсів [7].

Також система безпеки підприємства являє собою обмежену множину взаємопов'язаних елементів, що забезпечують безпеку підприємства та досягнення ним цілей бізнесу [5].

Низка підходів до висвітлення економічної безпеки підприємств під різним кутом зору вчених-економістів не в повній мірі визначає механізм забезпечення економічної безпеки підприємств, а відтак фінансової безпеки підприємств, тому що відсутність системного розуміння механізму забезпечення економічної безпеки з врахуванням часової просторової зміни може призвести до зниження результативності механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства з втратами аспекту можливостей зі зміни зовнішнього середовища та невчасним адаптуванням до його модифікації. Підприємство як суб'єкт виробничо-господарської діяльності зі змінами ситуаційного впливу зовнішнього середовища має вчасно визначити позитивні можливості для задоволення своїх власних стратегічних та тактичних інтересів.

Всі ці підходи зводяться до забезпечення умов збереження комерційної таємниці, інтелектуальної власності та інформації, захищеності підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища, тобто здатності підприємства протистояти несприятливому зовнішньому впливові, а також швидко реагувати на різноманітні зовнішні загрози. З позиції ресурсно-функціонального підходу фінансову безпеку підприємства розглядають як процес найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для уникнення загрози забезпечення стабільного функціонування підприємства в поточному і майбутньому періодах. Важливими умовами і елементами у забезпеченні нормативного функціонування підприємства є оцінка і управління економічними ризиками та адаптація до змін ринкової кон'юнктури.

Для більш повного розуміння ролі фінансової безпеки в економічній безпеці підприємств необхідно визначити ряд підходів до забезпечення фінансової безпеки підприємств (табл. 1.2) [6].

Таблиця 1.2 – Підходи до визначення фінансової безпеки підприємств

Назва підходу	Зміст підходу
Ресурсно-функціональний	Захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість підприємств фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб та виконання відповідних зобов'язань.
Статистичний	Збалансованість, стійкість до внутрішніх та зовнішніх негативних впливів, здатність попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування та економічне зростання
Нормативно-правовий	Створення умов функціонування, за яких фактично відсутня можливість спрямування фінансових потоків в закріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання, до мінімуму зниження можливостей зловживання фінансовими ресурсами

Економічна безпека підприємства є складовою національної безпеки і являє собою сукупність економічних відносин, які виникають з приводу забезпечення стабільності, збалансованості інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища, пошук можливості зниження ризику за рахунок фінансової та юридичної превенції.

Відповідно до рис. 1.1, на безпеки різного рівня впливають внутрішнє та зовнішнє середовище, що носять різний характер забезпечення безпеки.

Так, на рівні держави до зовнішніх складових можна віднести зовнішньоекономічну політику держави, експортну безпеку, імпорتنу безпеку; внутрішні складові – сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, інформаційна, технологічна, продовольча, соціальна, демографічна, екологічна безпека, тіньова економіка [9].

Також система безпеки підприємства являє собою обмежену множину взаємопов'язаних елементів, що забезпечують безпеку підприємства та досягнення ним цілей бізнесу.

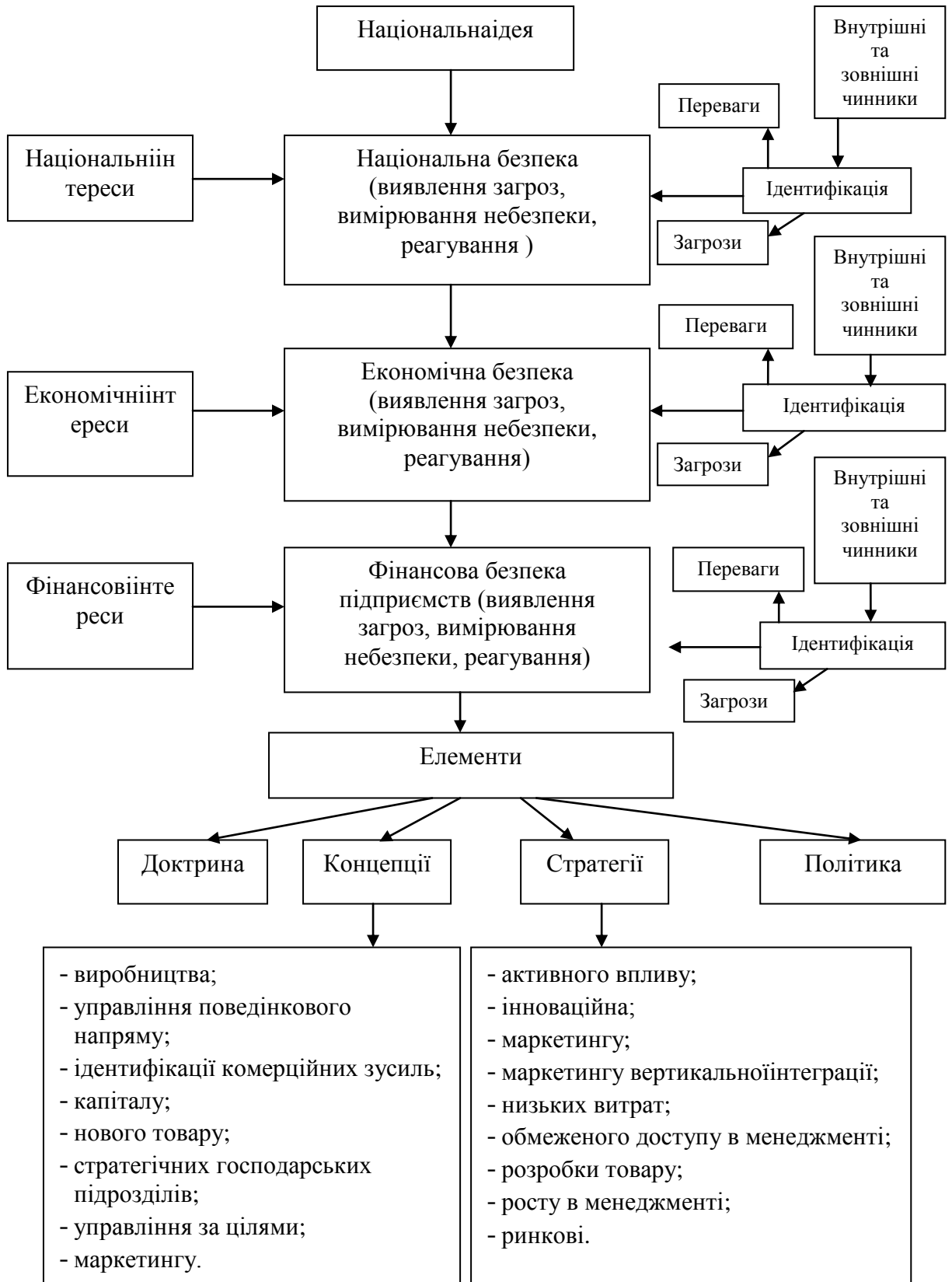

Рисунок 1.1 – Схема взаємозв’язків національної, економічної та фінансової безпеки підприємств

Основними елементами фінансової безпеки підприємства є [1]:

- доктрина – керуючий теоретичний чи політичний принципи;
- концепції (лат. *conceptio*) – система поглядів, те чи інше розуміння явищ, єдиний визначений замисел, існує виробнича концепція фінансової безпеки – процес зосередження речових та особистих факторів виробництва і обсягів виробництва на великих підприємствах.

Розрізняють такі основні напрями концепції виробництва:

- горизонтальна інтеграція – характерна для початку ХХ ст., її суть полягає в концентрації в одних руках найбільшої долі виробництва тієї чи іншої галузі;
- вертикальна інтеграція – проникнення великих компаній в інші галузі, які є послідовними ступенями виробничого циклу;
- диверсифікація – проникнення крупних компаній в інші галузі, які не знаходяться в прямому виробничому чи функціональному зв'язку з їх основною галуззю.

Комплексний підхід передбачає проведення досліджень одночасно з декількох сторін та напрямів і передбачає реалізацію досліджень на базі різних дисциплін [2].

Формування системи фінансової безпеки підприємств повинно включати поряд з обґрунтуванням її складових, їх класифікацію за різними ознаками, визначення місця і ролі у забезпеченні економічної безпеки підприємств. Тобто основою методології створення дієвої системи фінансової безпеки підприємств має бути не механічне поєднання її окремих аспектів, а якісна зміна підходів до їх формування на базі вивчення взаємозв'язків між ними. Для цього необхідно визначити принципи класифікації видів фінансової безпеки підприємств (табл. 1.3) [2].

Таблиця 1.3 – Класифікація видів фінансової безпеки підприємств

Ознаки класифікації	Класифікаційні види
Рівень фінансової діяльності	- фінансова діяльність підприємства в цілому; - фінансова безпека окремих структурних підрозділів; - фінансова безпека окремих фінансових операцій
Функціональний вид фінансової діяльності	- фінансова безпека інвестиційної діяльності підприємства; - фінансова безпека кредитної діяльності підприємства; - фінансова діяльність емісійної діяльності підприємства; - фінансова безпека інноваційної діяльності підприємства; - фінансова безпека інших видів діяльності
Характер прояву загроз фінансовим інтересам	- фінансова безпека підприємства, зорієнтована на нейтралізацію загроз; - фінансова безпека підприємства, зорієнтована на попередження потенційних загроз
Джерело загроз фінансовим інтересам	- фінансова безпека, зорієнтована на захист фінансових інтересів підприємства від зовнішніх загроз; - фінансова безпека, зорієнтована на захист фінансових інтересів підприємства від внутрішніх загроз
Характер механізмів захисту фінансових інтересів	- фінансова безпека підприємства, що забезпечується внутрішніми механізмами захисту фінансових інтересів; - фінансова безпека підприємства, що забезпечується зовнішніми механізмами захисту фінансових інтересів
Направленість використаних інтересів механізмів захисту фінансових інтересів	- фінансова безпека, що обмежує деструктивний вплив окремих факторів на фінансові інтереси підприємства; - фінансова безпека, що забезпечує компенсацію збитків, що наносяться реалізованими загрозами фінансовим інтересам підприємства
Часовий період	- короткострокова фінансова безпека підприємства; - середньострокова фінансова безпека підприємства; - довгострокова фінансова безпека підприємства
Рівень захищеності фінансових інтересів	- висока фінансова безпека підприємства; - нормальна фінансова безпека підприємства; - низька (недостатня) фінансова безпека підприємства
Стійкість параметрів, що забезпечують захист фінансових інтересів	- стійка фінансова безпека підприємства; - нестійка фінансова безпека підприємства
Легітимність використання методів захисту фінансових інструментів	- фінансова безпека підприємства, що забезпечується легітимними методами; - фінансова безпека підприємства, що забезпечується нелегітимними методами
Стан економіки	передкризова, кризова, післякризова, звичайна, надзвичайна
Ступінь повноти	абсолютна, повна, часткова
Стан безпеки	фактична, очікувана, потенційна
Стабільність	стабільна (безперервна, періодично відновлювальна), нестабільна (епізодична, тимчасова)
Мотивація	вимушена, примусова, ненавмисна, ініціативна
Фаза відтворення	виробництво, розподіл, обмін, споживання
Система забезпечення управління	горизонтальна, вертикальна

Практична значущість наведеної класифікації полягає в тому, що саме залежно від конкретного стану фінансової безпеки підприємств на той чи інший проміжок часу мають вживатися стратегічні та тактичні заходи щодо поліпшення, адаптації або проведення негайних дій щодо запобігання ризику настання банкрутства підприємства, ряд превентивних заходів.

Фінансова безпека підприємства відіграє неабияку роль в економічній безпеці підприємства. Вони мають спільні характеристики. Необхідною умовою механізму забезпечення економічної безпеки з врахуванням можливостей використання зовнішнього середовища за умови впливу часового простору є не тільки об'єкт порушення економічної безпеки підприємства, а й результативність фінансової безпеки підприємств, що потребує постійного моніторингу з метою забезпечення стратегічних цілей підприємств та швидкої зміни тактичних цілей в процесі адаптації до мінливого зовнішнього середовища.

Головне джерело нестабільності різних суб'єктів господарювання – відносна розбіжність економічних інтересів, потреб та відповідно корисності від отриманого результату. Всі процеси взаємозалежні, тому в процесі виробництва матеріально-речові факторів у формі природних ресурсів, засобів виробництва організуються і регулюються відповідно до вимог технологічних процесів. Стан фінансової безпеки підприємства також залежить від ступеня залежності економічних інтересів підприємства та суб'єктів зовнішнього середовища.

Низка підходів до висвітлення фінансової безпеки підприємств під різним кутом зору вчених-економістів не в повній мірі визначає механізм забезпечення фінансової безпеки підприємств. Враховуючи часовий простір зміни можуть призвести до зниження результативності механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства з втратами аспекту можливостей зі зміни зовнішнього середовища та невчасним адаптуванням до його модифікації. Підприємство як суб'єкт виробничо-господарської

діяльності зі змінами ситуаційного впливу зовнішнього середовища має вчасно визначити позитивні можливості для задоволення своїх власних стратегічних та тактичних інтересів. Для забезпечення фінансової безпеки підприємств необхідно комплексно розглядати взаємозв'язок національної, економічної та фінансової безпеки.

1.2 Науковий зміст фінансово-економічної безпеки підприємства

Сучасний розвиток ринкової економіки в Україні зумовлює необхідність глибокого дослідження проблем фінансів суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема, формування і використання фінансового капіталу як основи для фінансового забезпечення господарської діяльності та економічної безпеки підприємства в цілому. Нестача фінансового капіталу не дає змоги підприємствам здійснювати інвестиційну діяльність у тих обсягах, які відповідали б реальним потребам економічного розвитку, що в остаточному підсумку негативно позначається на можливостях їхнього розширеного відтворення, забезпечення конкурентоздатності на товарних і фінансових ринках.

Всесвітня глобалізація економіки є спонукальною основою для функціонування фінансового капіталу, що знайшло відображення в працях багатьох закордонних учених, у т.ч. Р. Брейлі, Є. Брігхема, Н. Брука, С. Брю, Д. Гарднера, А. Гропеллі, Б. Коласса, Р. Конвея, С. Майерса, К. Макконнелла, Є. Ніхбахта, Р. Оуена, С. Фішера, Р. Холта, В. Хорна, У. Шарпа й інших.

Усе це зумовлює необхідність подальшого дослідження теоретичних засад та практики формування і використання фінансового капіталу, його впливу на фінансове забезпечення господарської діяльності, темпи і пропорції відтворення у реальному секторі економіки.

Значний внесок у розв'язання проблем фінансового забезпечення розвитку підприємств зробили українські вчені В.Л. Андрущенко, О.І. Барановський, Л.К. Безчасний, М.Д. Білик, І.О. Бланк, О.Д. Василик, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, В.І. Грушко, А.І. Даниленко, М.Я. Дем'яненко, Б.Є. Кваснюк, В.І. Кравченко, І.О. Лютий, М.Й. Малік, А.М. Мороз, Л.І. Нейкова, А.А. Пересада, А.І. Пилипченко, В.М. Федосов, Д.М. Черваньов, С.І. Юрій та інші.

Процеси взаємодії вітчизняних підприємств із зовнішнім середовищем протікають в умовах недостатньо розвиненої ринкової інфраструктури, правового нігілізму суб'єктів господарювання, різких коливань ринкового попиту, високої динаміки змін у правовому просторі економіки, що істотно підвищує рівень загроз економічній безпеці підприємства, ефективна підтримка якої можлива тільки в разі використання спеціальних механізмів. Такі механізми, за наявності обґрунтованого теоретичного, методологічного і методичного забезпечення, мають всезростаюче значення для кожного підприємства, що реалізує стратегію розвитку, ефективність реалізації якої значною мірою залежить від якості економічної безпеки процесів розвитку. Тому дослідження за означеною тематикою є актуальним як в теоретичному, такі в практичному аспектах.

Теоретичній розробці питань, пов'язаних з підтримкою достатнього рівня економічної безпеки підприємства, багато уваги приділяли О.В. Ареф'єва, Г.А. Андрощук, М.М. Єрмошенко, Т.С. Клебанова, Г.Б. Козаченко, А.В. Крисін, Т.Б. Кузенко, В.І. Мунтіян, Є.А. Олейников, В.С. Пономаренко, В.Л. Тамбовцев, О.І. Черняк, М.Я. Швець. Однак низка завдань, зорієнтованих на поєднання процесів розвитку й умов безпеки функціонування, залишається недостатньо розробленою як в теоретичному, такі в практичному аспектах.

Відаючи належне науковій та практичній значущості праць учених, необхідно зазначити, що у вітчизняній і зарубіжній літературі та практиці

господарювання підприємств дотепер не знайшли належного відбиття деякі важливі аспекти діяльності підприємства щодо економічної безпеки.

Насамперед, це стосується проблем формування комплексного підходу до управління економічною безпекою в умовах трансформаційної економіки України. Вимагає дослідження процес побудови механізмів управління економічною безпекою підприємства. Не достатньо розроблені методи й моделі управління економічною безпекою процесів розвитку підприємства. Вимагає вдосконалення комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки різних видів ресурсів підприємства.

Забезпечення економічної безпеки в Україні на різних рівнях управління економікою порівняно недавно стало розглядатися як найважливіша національна проблема.

Особливості функціонування економіки знань, які визначають інтелектуальний капітал основним капіталом, персонал та систему управління знаннями – основним ресурсами підприємства, а управлінські компетенції – конкурентними перевагами, вимагають дослідження їх як елементів системи фінансово-економічної безпеки підприємства. Поєднання перелічених факторів інтелектуального потенціалу визначає нові синергетичні ефекти у формуванні безпеки діяльності сучасних організаційно-господарських структур.

Еволюція методів дослідження інтелектуальних активів, які формують основи економічної безпеки суб'єктів господарювання, відображає, з одного боку, зміни в економічній теорії та практиці, перехід до методів інформаційної економіки і зростання ролі інтелектуального капіталу, а з іншого – передбачає необхідність використання методик системного підходу.

Під економічною безпекою найчастіше розуміють стан використання матеріальних та нематеріальних ресурсів, динаміку їх впливу на результати діяльності та здатність забезпечити реалізацію економічних інтересів [1]. У даному визначенні поєднують вплив ресурсів на інтереси, розглядаючи їх у

динаміці. В іншому дослідженні економічна безпека розглядається як такий стан соціально-технічної системи підприємства, котрий дає змогу уникнути зовнішніх загрозі протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту [2]. Такий підхід до розуміння економічної безпеки поєднує загрози, ресурси середовища функціонування підприємства з вмінням персоналу використати їх та інфраструктурний капітал підприємства для уникнення та протистояння загрозам.

Головною умовою розвитку підприємства в ринкових умовах, на інноваційних засадах є належний рівень фінансового забезпечення, критерієм якого виступає фінансова безпека підприємств. Виконання цієї умови дозволить підприємствам ефективно функціонувати, запобігаючи банкрутства. Сутність економічної безпеки підприємства полягає у такому стані його економічної системи, котрий можна характеризувати збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечувати на основі власних економічних інтересів свій сталий і ефективний розвиток [4].

До складу економічної безпеки підприємства включено такі підсистеми:

- фінансова;
- внутрішньо економічна;
- зовнішньоекономічна (економіка зв'язків підприємства з зарубіжними підприємствами);
- соціально-економічна [6].

Сутність категорії «фінансова безпека підприємства» можна трактувати з різних позицій:

- ступінь захищеності фінансових інтересів підприємства на усіх рівнях фінансових відносин;

– стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної і фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи і економічне зростання;

– створення таких умов функціонування підприємства при яких зведено до мінімуму можливість зловживання фінансово-економічними та інформаційними ресурсами підприємства [3].

Загалом існує п'ять можливих стратегій, які можуть бути використані для оптимізації рівня фінансових ризиків при побудові фінансової стратегії підприємства:

– відмова від видів діяльності, які містять визначене джерело фінансового ризику;

– прийняття відповідальності за ризик фінансової стратегії з гарантією повної компенсації втрат за рахунок власних джерел;

– продажі передаванням відповідальності за фінансовий ризик іншим особам (зокрема страховим організаціям);

– скорочення або попередження можливих негативних наслідків від фінансового ризику за допомогою попереджувальних заходів;

– орієнтація діяльності на фінансовий ризик, тобто використання усіх видів ресурсів в одній сфері діяльності з метою отримання прибутку при високому рівні ризику [1].

Використання сучасних методів управління підприємством повинне забезпечити ефективну фінансово-господарську діяльність, реалізувати перспективну стратегію розвитку підприємства, що в свою чергу допоможе досягнути відповідного рівня фінансово-економічної безпеки.

Фінансово-економічна безпека підприємства розглядається як такий стан використання ресурсів, який забезпечує захищеність його економічних

інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах на основі використання фінансового потенціалу [3]. У цьому визначенні слід особливо зазначити три моменти: фінансово-економічна безпека розглядається як різновид економічної безпеки з акцентом на фінансові відносини підприємства; стан захищеності носить динамічний характер; загрози мають внутрішнє та зовнішнє походження; система фінансово-економічної безпеки підприємства передбачає використання стратегії економічної безпеки та фінансового потенціалу підприємства.

Фінансово-економічна діяльність підприємства здійснюється з урахуванням умов зовнішнього середовища, якому притаманне зростання рівня динамічності і невизначеності, що викликані трансформаційними, інтеграційними та глобалістичними процесами. Можна стверджувати, що зростання рівня невизначеності насамперед пов'язане з посиленням конкуренції на певних товарних ринках, скороченням тривалості життєвого циклу продукції, інфляційними процесами, нестабільністю податкового законодавства, відсутністю розвинутого сектора доступного банківського кредитування, зниженням ділової активності фондового ринку та реструктуризацією власності стратегічно-важливих галузей національної економіки тощо.

Негативним залишається наявність великої кількості загроз, що вимагає розробки та реалізації заходів для забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, які в свою чергу забезпечать діагностику зовнішніх і внутрішніх загроз, оцінку наслідків їх впливу на фінансово-економічну діяльність підприємства та формування комплексу превентивних заходів, що дозволяють підвищити адаптацію підприємства до негативних впливів зовнішнього середовища.

До внутрішніх загроз фінансово-економічної безпеки підприємства слід віднести: протиправні чи інші негативні дії персоналу, що загрожують

функціонуванню підприємництва; порушення встановленого режиму захисту інформації з обмеженим доступом для сторонніх осіб; порушення порядку використання технічних засобів; інші порушення правил режиму безпеки, діловодства тощо, які створюють передумови для реалізації протиправних цілей злочинних елементів чи інших зацікавлених фігурантів; низький рівень кадрового, організаційного, інформаційного забезпечення управління потенціалом підприємства у контексті внутрішніх, такі зовнішніх загроз.

До зовнішніх загроз у сфері підприємницької діяльності можна віднести: роботу спеціальних служб іноземних держав щодо здобуття інформації про економічні процеси у сфері підприємництва з метою здійснення антиконкурентних заходів; роботу служб безпеки суб'єктів підприємницької діяльності, як вітчизняних такі зарубіжних, з метою подавлення конкурентів, заволодіння ринками збуту чи майном конкурентів; протиправну діяльність організованих злочинних формувань та окремих осіб з метою заволодіння майном суб'єктів підприємницької діяльності.

За напрямками роботи ризик потенційних загроз можна умовно поділити ще на дві великі групи – економічні та режимно-охоронні [2].

Розподіл загроз у сфері підприємницької діяльності за джерелами походження та напрямками роботи допоможе у подальшому на системному рівні визначити їх джерела, потужність загроз, а також розробити притаманні їм системи та методи своєчасного виявлення, попередження та усунення.

У систематизації елементів системи фінансово-економічної безпеки можна виокремити наступні ознаки: загрози (їх види), об'єкти і суб'єкти безпеки – джерела, методи й засоби захисту від них.

Отже, загроза фінансово-економічній безпеці підприємства – це стан того чи іншого фактора його зовнішнього або внутрішнього середовища (або їх сукупності), яка прямо, або трансформуючись, може негативно вплинути на фінансовий стан та (або) фінансові інтереси підприємства, призвести до зниження його фінансової стійкості, перешкодити його фінансовому

розвитку. Тобто, загроза фінансовій безпеці підприємства фактично або потенційно може знизити її рівень. У загальному системна класифікація загроз представлена в таблиці 1.4.

У класифікації загроз інтелектуальній та інформаційній безпеці вони можуть поділятися на три групи: антропогенні, техногенні й стихійні.

Група антропогенних джерел погроз представлена:

- кримінальними структурами, рецидивістами й потенційними злочинцями;
- несумлінними партнерами й конкурентами;
- персоналом підприємства (банку і його філій).

У свою чергу, злочинні дії персоналу підприємства можна розділити на такі категорії:

- переривання – припинення обробки інформації, наприклад внаслідок руйнування обчислювальних засобів; такі дії можуть мати серйозні наслідки для безпеки діяльності підприємства, навіть якщо інформація не буде серйозно перекручена;

- крадіжка – читання або копіювання інформації, розкрадання носіїв інформації з метою одержати дані, які можуть бути використані проти інтересів власника (власника) інформації;

- модифікація інформації – внесення в дані несанкціонованих змін, спрямованих на заподіяння збитку власникові інформації;

- приховування даних або необхідної для прийняття рішень інформації;

- руйнування даних – необоротна зміна інформації, що приводить до неможливості її використання.

Таблиця 1.4 – Класифікація загроз фінансово-економічній безпеці підприємства

Класифікаційна ознака	Види загроз
1. Безпосередність впливу	прямі; непрямі
2. Ступінь сформованості	реальні; потенційні.
3. Можливість виявлення	явні; приховані
4. Джерела виникнення	зовнішні (ті, що створюють чинники зовнішнього середовища); внутрішні (ті, що виникають у внутрішньому середовищі підприємства)
5. Об'єктами, яким вони загрожують	фінансовим операціям; активам; інформації; технологіям; персоналу
6. Масштабом можливого впливу на підприємство	фінансовій безпеці підприємства в цілому; фінансовим інтересам окремих структурних підрозділів підприємства («центрам відповідальності»); фінансовим інтересам окремих операцій підприємства
7. Впливом на певний вид діяльності	операційній діяльності; інвестиційній діяльності; фінансовій діяльності
8. Видом фінансових інтересів, яким вони загрожують	поточним фінансовим інтересам підприємства; довгостроковим фінансовим інтересам підприємства
9. Тривалістю	тимчасові; постійні загрози
10. Ймовірністю реалізації	з високим; середнім; низьким рівнем ймовірності реалізації
11. Розміром ймовірних збитків	з допустимим розміром збитків; з критичним розміром збитків; з катастрофічним розміром збитків
12. Можливістю передбачення	прогнозовані; непрогнозовані
13. Причинами виникнення	природні (об'єктивні) штучні (суб'єктивні)
14. Ступенем сприйняття	неусвідомлені; уявні; адекватні

До техногенних джерел загроз належать неякісні технічні й програмні засоби обробки інформації, засоби зв'язку, охорони, сигналізації, інші

технічні засоби, а також глобальні техногенні загрози (небезпечні виробництва, мережі енерго-, водопостачання, транспорт тощо) [4].

Переваги стратегічного планування фінансово-економічної безпеки підприємства полягають у визначенні можливостей і загроз, сильних та слабких сторін діяльності підприємства, врахуванні їх при встановленні цілей і формулюванні стратегій для забезпечення впливу на ці аспекти діяльності.

У таблиці 1.5 представлено цілі безпеки, що сформульовані відповідно до видів стратегії.

Таблиця 1.5 – Визначення цілей стратегії фінансово-економічної безпеки

Вид стратегії	Цілі безпеки
1. Фінансова стратегія	Забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності. Збереження та примноження власності.
2. Конкурентна стратегія (підприємства, продукту)	Використання технічного та технологічного потенціалу підприємства. Захист інтелектуальної власності підприємства та продукту
3. Стратегія безпеки	Використання правових основ безпеки функціонування та життєдіяльності підприємства. Формування інформаційної безпеки на основі системи управління знаннями про безпеку. Визначення інтелектуального капіталу безпеки: людського, ринкового, інфраструктурного.

Формування адекватної та ефективної стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства передбачає проведення аналізу наступних теоретико-методологічних та функціонально-організаційних питань, які можна поділити за такими напрямками:

- структура моделі стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки;
- характеристика основних факторів, що визначають параметри стратегії;

– основні кількісні показники, що використовуються в стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства;

– використання комплексних методів аналізу в процесі аналізу стратегії забезпечення [6, 7].

Процес забезпечення фінансово-економічної безпеки включає: оцінку загроз економічній безпеці, що мають політико-правовий характер; оцінку поточного рівня забезпечення фінансової безпеки; оцінку ефективності запобігання можливій шкоді від негативних дій; планування комплексу заходів із забезпечення фінансової безпеки і розробку рекомендацій стосовно його реалізації; бюджетне планування практичної реалізації пропонованого комплексу заходів; планування корпоративних ресурсів; оперативну реалізацію запланованих дій у процесі здійснення суб'єктом господарювання фінансово-господарської діяльності [4].

Загрози фінансовій безпеці підприємницької діяльності можуть бути дуже різноманітними, вони класифікуються за різними критеріями: за джерелом виникнення всі загрози можна поділити на зовнішні і внутрішні; за рівнем тяжкості наслідків: загрози з високою, значною, середньою і низькою тяжкістю наслідків; за рівнем вірогідності загрози можуть бути маловірогідними і високовірогідними; загрози можуть розрізнятися за проявом на певному етапі підприємницької діяльності. Існують загрози найвірогідніші та найнебезпечніші на етапі створення фірми, й такі, що характерні для її функціонування; загрози можуть розрізнятися за об'єктом посягань; за суб'єктами загроз; за формою збитку [5].

Отже, внаслідок існування різних загроз, що можуть одночасно стосуватися різних сфер діяльності підприємств виникає об'єктивна необхідність розробки та реалізації заходів, щодо вдосконалення економічних механізмів управління фінансово-економічною безпекою суб'єкта господарювання. Об'єктом системи забезпечення фінансової безпеки

виступає стабільний фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності в поточному і перспективному періоді.

Конкретними ж об'єктами захисту виступають ресурси: фінансові, матеріальні, інформаційні, кадрові. Оскільки об'єкт захисту є багатоаспектним, то ефективне забезпечення фінансової безпеки повинне ґрунтуватися на системному підході до управління цим процесом.

Сучасні загрози в діяльності підприємства висувають принципово нові вимоги до побудови й організації діяльності систем їх безпеки. Для того, щоб протистояти сучасним загрозам і ризикам система безпеки повинна використовувати сучасні технології, методи та методики щодо активної протидії всім реальним і потенційним небезпекам та ризикам. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства створюється з метою забезпечення правильного використання всіх захисних заходів для мінімізації (або недопущення) негативного впливу небезпек, загроз та ризиків.

Механізм управління проявляється, насамперед, за допомогою управлінських відносин, реалізованих шляхом використання відповідних методів на основі принципів управління.

Під фінансово-економічною безпекою розглядають такий стан соціально-технічної системи підприємства, котрий дозволяє уникнути зовнішніх загрозі протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту [1].

Фінансово-економічну безпеку можна розглядати як стан використання потенціалу ресурсів підприємства та структури фінансових відносин підприємства в межах фінансової системи України, які забезпечують ефективні рішення щодо зниження ризиків його функціонування та виходу з кризи. З іншого боку, економічна безпека підприємства – це стан захищеності інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз

(джерел небезпеки), сформований шляхом реалізації компетенцій правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного і соціально-психологічного характеру. Очевидно, що для формування системи фінансово-економічної безпеки необхідним є використання спеціальних компетенцій безпеки [5]. Основні функціональні задачі фінансово-економічної безпеки і наведено на рис. 1.2 [3].

Рисунок 1.2 – Функціональні задачі фінансово-економічної безпеки підприємства

Головна та функціональні цілі зумовлюють формування необхідних структуроутворювальних елементів і загальної схеми організації економічної безпеки, в якій виділяють фінансово-економічну безпеку як елемент та основний фактор формування безпеки життєдіяльності підприємства.

Завданнями системи фінансово-економічної безпеки є:

- моніторинг, прогнозування, своєчасне виявлення й усунення загроз безпеці підприємств, причині умов, що сприяють нанесенню фінансового й матеріального збитку, порушенню їх нормального функціонування й розвитку;

- створення механізму та умов оперативного реагування на загрози безпеці й прояву негативних тенденцій у функціонуванні суб'єктів господарювання;

- обґрунтування та формування організаційної системи комплексного убезпечення;

- ефективне усунення загроз персоналу й посягань на ресурси підприємств у разі застосування правових, організаційних та інженерно-технічних заходів і засобів досягнення необхідного рівня безпеки;

- створення нормативно-правового механізму для максимально можливої локалізації й відшкодування спричиненого збитку неправомірними діями фізичних і юридичних осіб, послаблення негативного впливу наслідків порушення безпеки, спрямованого на відновлення діяльності підприємства у відповідно до його стратегії;

- створення ефективних механізмів взаємодії державних структур із підприємством у питаннях безпеки;

- створення системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації персоналу безпеки підприємства;

- вивчення та впровадження позитивного досвіду в сфері безпеки, набутого в країнах ближнього й далекого зарубіжжя;

– створення єдиної інформаційної бази даних про стан загроз, бази знань для прийняття управлінських рішень [2].

Виконання перелічених завдань системи фінансово-економічної безпеки здійснюється у разі дотримання таких принципів:

– законність – розроблення системи безпеки на основі й відповідно до чинного законодавства України й нормативних актів із безпеки підприємства;

– самостійність і відповідальність – діяльність підрозділу безпеки повинна повною мірою забезпечити захист інтересів та фінансову стійкість підприємства;

– економічна доцільність – необхідно, щоб ефективність роботи системи безпеки була вищою від її вартості;

– обґрунтованість – всі заходи щодо безпеки повинні проводитися з використанням досягнень науки й техніки, надавати надійний захист на певному рівні безпеки;

– комплексність – гарантування взаємозалежної системи безпеки всіх ресурсів підприємства (інформаційні, людські, матеріальні й ін.) і здатність системи до розвитку й удосконалювання;

– своєчасність – всі дії системи безпеки повинні мати характер, що попереджає, а постановка завдань із надання безпеки повинна проводитися на ранніх стадіях розроблення системи безпеки на підставі аналізу моделей загроз, конкурентів, об'єктів захисту;

– безперервність – головний принцип безпеки, що припускає перелік заходів під час функціонування системи безпеки;

– активність – реалізація активних мір захисту власних інтересів із використанням нестандартних формі способів захисту;

– координація й взаємодія – організація взаємодії заходів із всіма підрозділами підприємства й здійснення єдиного управління процесом

безпеки підприємства, організація взаємодії з державними й правоохоронними органами;

– спеціалізація – використання для надання безпеки спеціалізованих організацій, що мають відповідні ліцензії й досвід практичної роботи з певного напрямку;

– централізація управління – керування безпекою підприємства повинен здійснювати перший керівник, а функціонування системи безпеки повинно відбуватися з використанням певних функціональних і методологічних принципів [3, 4].

Реалізація принципів системи безпеки дає змогу забезпечити виконання мети її організації й реалізацію поставлених завдань.

Фінансово-економічну безпеку можна розглядати як структуру фінансових відносин підприємства в межах фінансової системи України, які забезпечують фінансову стійкість його функціонування. Управління фінансово-економічною безпекою передбачає створення механізму адаптації до умов функціонування підприємства, що змінюються, розроблення й впровадження контрзаходів, що активно знімають загрози, а також механізму узгодження інтересів сторін, який забезпечує досягнення взаємовигідного результату [5, 8].

Процес забезпечення фінансово-економічною безпекою підприємства може бути визначений як сукупність робіт для досягнення максимально високого рівня платоспроможності підприємства і ліквідності його оборотних коштів, ефективної структури капіталу підприємства, підвищення якості стратегічного і оперативного планування фінансово-господарської діяльності підприємства у всіх напрямках, управління технологічним, інтелектуальним і кадровим потенціалом підприємства, його основними та оборотними активами. При цьому реалізуються цілі фінансової стратегії підприємства щодо максимізації прибутку і підвищення рівня

рентабельності бізнесу, а також зростання курсової вартості цінних паперів підприємства.

Загальна схема механізму управління станом фінансово-економічної безпеки охоплює такі заходи та функції управління, що здійснюються послідовно або одночасно:

- формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав інформації, технології та устаткування);
- загальностратегічне прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- загальнотактичне планування фінансово-економічної безпеки за функціональними складовими;
- тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства;
- здійснення функціонального аналізу рівня фінансово-економічної безпеки;
- загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки [5].

На основі узагальнення підходів до формування фінансово-економічної безпеки підприємства послідовність етапів реалізації механізму її забезпечення може бути сформульована таким чином:

- визначення об'єкта і предмета економічної безпеки підприємства;
- формулювання політики та стратегії безпеки підприємства;
- принципи економічного убезпечення;
- цілі та задачі гарантування безпеки підприємства;
- критерії і показники економічної безпеки підприємства;

– створення організаційної структури з управління системою безпеки підприємства.

Сучасний механізм управління економічною безпекою розвитку підприємства повинен враховувати необхідність формування двох напрямів стратегій. Перший напрям стратегій повинен враховувати ситуацію, визначати цільові настанови й формувати політику підприємства для втримання й розширення свого життєвого простору. Другий – повинен охоплювати методи, прийоми й інструменти для вивчення (розпізнавання) стратегій, що формуються іншими суб'єктами (державою, підприємствами-конкурентами), спрямованих (навмисно або ненавмисно) проти діяльності й розвитку підприємства та звужуючих його життєвий простір.

При цьому для реалізації першої стратегії необхідно здійснювати оцінювання відповідності ресурсів (займаного життєвого простору) загальним стратегічним цілям розвитку підприємства. Для реалізації другої стратегії необхідно створювати систему розпізнавання й оцінювання ступеня небезпеки загроз, створюваних зовнішнім оточенням і сформованою внутрішньою ситуацією на підприємстві та розробити механізми захисту від них [6].

Формування системи фінансово-економічної безпеки передбачає:

- визначення об'єктів та суб'єктів фінансово-економічної безпеки;
- ідентифікація загроз та ризиків у діяльності підприємства;
- використання потенціалу підприємства для забезпечення стратегії безпеки;

- виконання завдань забезпечення функціонування системи фінансово-економічної безпеки на основі відповідних компетенцій безпеки підприємства та персоналу, інтелектуального капіталу та системи управління знаннями про безпеку [5].

Рішення щодо формування механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства приймаються на основі відповідної

концепції, яка розкриває та уточнює сутність його дії. Для ефективного управління фінансово-економічною безпекою підприємства попереднє оцінювання та аналіз стану економічної безпеки підприємства стає невідкладним завданням, не менш важливим для розроблення основ управління фінансово-економічною безпекою підприємства є формування системи показників фінансової складової безпеки підприємства.

Таким чином, під механізмом управління фінансово-економічною безпекою можна розглядати сукупність станів та процесів, з яких складається управління щодо протидії небезпекам, загрозам та ризикам. Як компоненти цього механізму варто розглядати принципи, методи, функції управління, систему управління та прийняття управлінських рішень. Принципи визначають вимоги, що пред'являються до управління системою безпеки та будуються на виявлених закономірностях її функціонування. Методи розкривають шляхи протидії виявленим та прогнозованим небезпекам, загрозам та ризикам у конкретних умовах та у визначений термін часу. Також методи відображають безпосередній стан захищеності підприємства. Процеси визначають порядок здійснення функцій та етапів реалізації механізму управління безпекою (захисту підприємства від виявлених чи прогнозованих загроз).

1.3 Методичні підходи до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства

Комплексної моделі оцінки рівня фінансової безпеки підприємства на сьогодні немає. Така методика існує по відношенню до оцінки рівня економічної безпеки. Користаючись цим підходом, формально критерій рівня фінансової безпеки можна оцінити через співвідношення бруто-інвестицій

та інвестицій, які необхідні підприємству для забезпечення фінансової безпеки.

Індикаторами фінансової безпеки підприємств, організацій установ можуть бути:

- мінімальний розмір статутного фонду; величина активів;
- обсяг продажів;
- оборотність активів;
- розмір інвестицій;
- коефіцієнт рентабельності капіталовкладень;
- строк окупності капітальних вкладень;
- рівень інновацій;
- показник достатності сукупного капіталу;
- частка запозиченого капіталу;
- прибутковість капіталу;
- прибутковість активів;
- відношення прибутку до середньорічного капіталу;
- достатність обігового капіталу;
- ліквідність (поточна – відношення зобов'язань до активів банку зі строком виконання до 1 місяця; короткострокова – від 1 до 3 місяців; загальна);
- величина ліквідного дефіциту;
- коефіцієнт миттєвої оцінки (різновид коефіцієнта ліквідності);
- платоспроможність;
- максимальний розмір ризику на одного позичальника;
- рівень оподаткування;
- період погашення дебіторської заборгованості;
- розмір позичкового відсотка;
- коефіцієнт покриття відсотка;
- періодичність погашення кредиторської заборгованості;

– сума кредитування дебентурою (незабезпеченим борговим зобов'язанням).

Індикаторами фінансової безпеки галузі можуть бути: обсяг неплатежів підприємств галузі; частка простроченої заборгованості у загальному обсязі заборгованості підприємств галузі; питома вага збиткових підприємств у загальній кількості підприємств галузі; показники, що характеризують динаміку числа збиткових підприємств по галузі; рівень і динаміка величини збитків по галузі.

Не вдаючись до методики розрахунку зазначимо, що оптимальним є рівень безпеки який дорівнює 1. Чим далі показник рівня безпеки віддаляється від цього значення і прямує до 0, тим критичнішим стає рівень фінансової безпеки підприємства.

Для підприємств, працюючих в умовах конкуренції, можна виділити наступні види рівнів фінансової безпеки підприємства: підтримуючий, мінімальний, дуже низький, низький, середній, високий і дуже високий. Кількісна оцінка кожного виду рівнів фінансової безпеки підприємства і його характеристика з позиції збереження глобального інтересу підприємства – збереження ринкової позиції – наведені в таблиці 1.6.

Для підприємств, діяльність яких носить монопольний характер і захищена протекціоністськими діями з боку держави від світової конкуренції, рівні фінансової безпеки можуть бути наступними: підтримуючий, необхідний і достатній. Кількісна оцінка таких рівнів фінансової безпеки підприємства – монополіста і його характеристика з позиції розширеного відтворення капіталу наведені в таблиці 1.7.

Якщо діяльність підприємства – монополіста на внутрішньому ринку не захищена протекціоністськими діями з боку держави від конкуренції зі сторони закордонних компаній, то тоді для оцінки рівнів його фінансової безпеки можна скористатися даними таблиці 1.7.

Таблиця 1.6 – Характеристика рівнів фінансово-економічної безпеки підприємства, діючого в умовах конкуренції

Рівень фінансової безпеки підприємства	Показник рівня фінансової безпеки	Характеристика стану підприємства на момент оцінки фінансової безпеки
Підтримуючий	До 0,05	Нестійкість фінансової безпеки. Підприємство знаходиться на межі фінансової безпеки, оскільки при незначному зменшенні прибутку може її втратити
Мінімальний	0,06 – 0,10	Підприємство знаходиться в фінансовій безпеці і здатне найближчі рік-два її підтримувати
Дуже низький	0,11 – 0,19	Обсяг інвестиційної підтримки умов, що забезпечують фінансову безпеку підприємств, дозволяє зберегти займаючу ринкову позицію в поточному періоді, ставить під загрозу її в найближчій перспективі.
Низький	0,2 – 0,29	Об'єм інвестиційної підтримки умов, що забезпечують фінансову безпеку підприємств, дозволяє зберегти займаючу ринкову позицію в поточному періоді і в найближчій (рік- два) перспективі
Середній	0,3 – 0,49	Об'єм інвестиційної підтримки умов, , що забезпечують фінансову безпеку підприємств, дозволяє зберегти займаючу ринкову позицію в поточному періоді і в середній (два – чотири роки) перспективі, а також заложити фундамент формування конкурентних переваг
Високий	0,5 – 0,7	Інвестиційна підтримка умов, обумовлюючих фінансову безпеку підприємства, здійснюється з врахуванням основних потреб ринку, що дозволяє зберегти стратегічні позиції підприємства на ринку, мати суттєві конкурентні переваги
Дуже високий	Понад 0,7	Інвестиційна підтримка умов, обумовлюючих фінансову безпеку підприємства, здійснюється з врахуванням практично всіх потреб ринку, що дозволяє підприємству мати суттєві конкурентні переваги стратегічного характеру і стати лідером ринку (чи галузі)

Таблиця 1.7 – Характеристика рівнів фінансово-економічної безпеки підприємства-монополіста

Рівень фінансової безпеки підприємства	Показник рівня фінансової безпеки	Характеристика стану підприємства на момент оцінки фінансової безпеки
Підтримуючий	Нижчий за E_m , прийнятого в галузі	Темпи відтворення капіталу підприємства недостатні. Фінансова безпека підприємства носить нестійкий характер, оскільки його ринкові позиції забезпечуються переважно за рахунок протекціоністських дій зі сторони держави
Необхідний	E_m , прийнятий в галузі	Темпи відтворення капіталу підприємства носять нормативний характер, що забезпечує підтримку необхідної кількості дій виробництва на необхідному якісному рівні заданим планам підвищення організаційно-технічного рівня виробництва
Достатній	Вищий за E_m , прийнятого в галузі	Темпи відтворення капіталу підприємства перевищують нормативний рівень що дозволяє забезпечити ріст організаційно-технічного рівня виробництва

Таким чином, на основі кількісної оцінки можна виділити рівні фінансової безпеки підприємства і дати їх інтерпретацію з позиції глобального інтересу підприємства – збереження його ринкової позиції. Виділення рівнів фінансової безпеки підприємства і їх інтерпретація залежать від інтенсивності конкуренції в галузі, де діє підприємство. Таке твердження базується на основі висновку: чим нижчий рівень конкуренції на ринку чи галузі, тим вищий рівень фінансової безпеки підприємства і, навпаки, чим вищий рівень конкуренції, тим нижчий рівень фінансової безпеки підприємства, оскільки для його підтримки необхідні значні інвестиції.

2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «САБУР»

2.1 Аналіз фінансово-економічних показників діяльності підприємства

ТОВ «Сабур» було засноване у 1995 році. На даний момент у компанії працює більш 120 осіб, з яких 37 є сертифікованими фахівцями із програмних продуктів. Особлива увага приділяється підготовці універсальних фахівців.

На рис. 2.1 наведена організаційна структура підприємства.

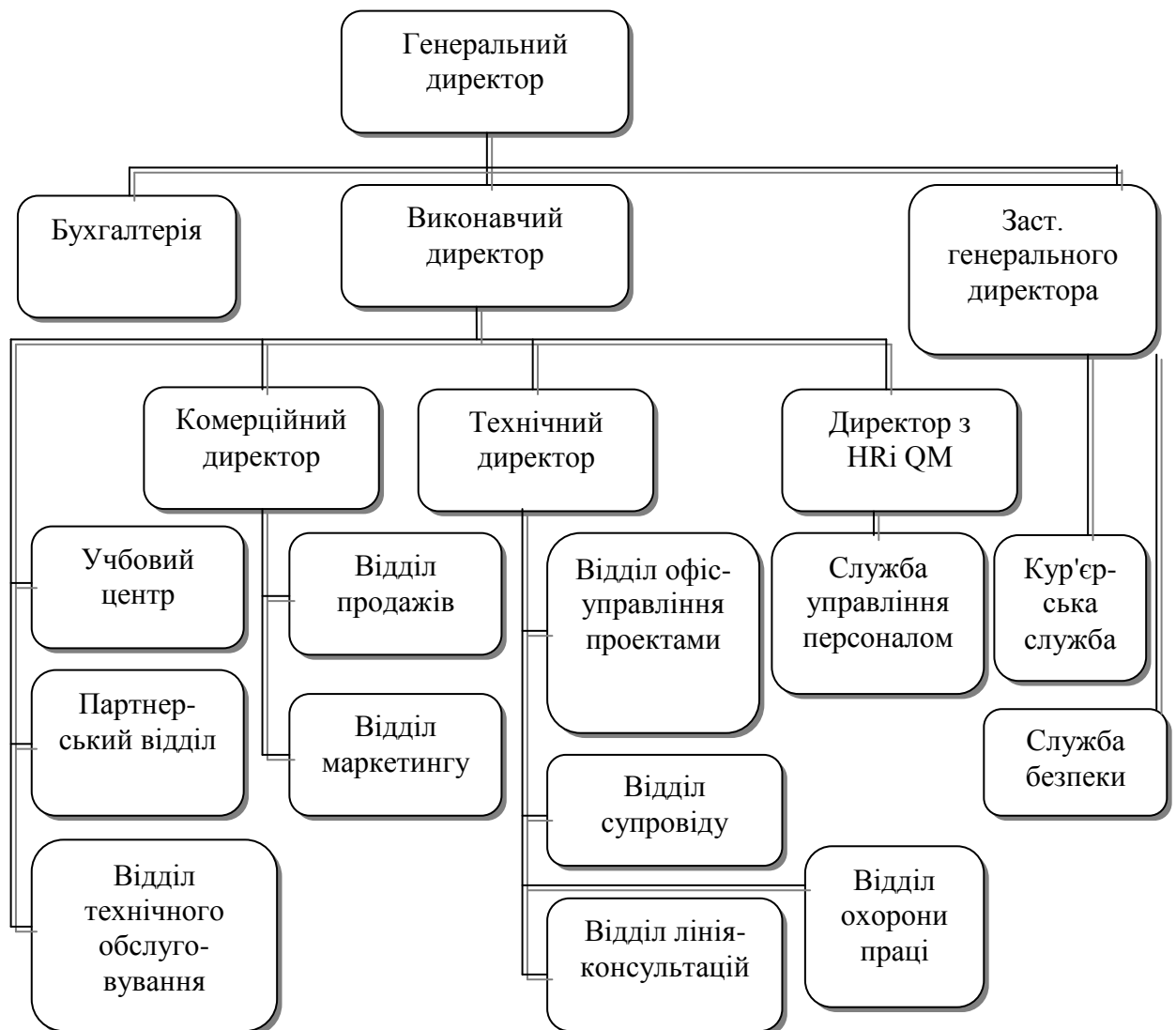

Рисунок 2.1 – Організаційна структура ТОВ «Сабур»

Аналіз показників, що характеризують результати фінансово-господарської діяльності підприємства, здійснено на основі форм бухгалтерської звітності підприємства (форма 1 «Баланс» і форма 2 «Звіт про фінансові результати»).

Показники, що характеризують фінансово-економічні результати діяльності досліджуваного підприємства, представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні показники, що характеризують фінансово-економічні результати діяльності підприємства

Показник	Факт 2018 р.	Факт 2019 р.	Відхилення	
			абсолютне (+; -)	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн	9015,0	9890,7	875,7	9,7
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	7059,5	7560,0	500,5	7,1
Прибуток до оподаткування, тис. грн	1955,5	2330,7	375,2	19,2
Чистий прибуток, тис. грн	1544,8	1841,3	296,5	19,2
Рентабельність продукції, %	21,9	24,4	2,5	-
Дебіторська заборгованість, тис.грн	178,8	231,7	52,9	29,6
Кредиторська заборгованість, тис.грн	606,2	356,1	-250,1	-41,3
Статутний капітал, тис. грн	19,4	19,4	0,0	0,0

Виручка від реалізації продукції у 2019 р. склала 11868,9 тис. грн, що на 9,7 % (1050,9 тис. грн) більше, ніж у 2018 р.

Чиста виручка (дохід) від реалізації продукції склала у 2019 р. 9890,7 тис. грн., що теж на 9,7 % більше рівня 2018 р.

Також тенденцію до збільшення мав показник собівартості реалізованої продукції. Так, собівартість реалізованої продукції у 2019 р. склала 7560,0 тис. грн., що на 7,1 % більше, ніж рівень 2018 р.

Чистий прибуток у 2019 р. збільшився на 19,2 % (296,5 тис. грн) порівняно з 2018 р. і склав 1841,3 тис. грн.

Рентабельність продукції у 2019 р. зросла на 2,5 % і склала 24,4 %, що можна розглядати як позитивну тенденцію у результатах діяльності підприємства.

На рис. 2.2. наведена динаміка основних показників, що характеризують фінансово-економічні результати діяльності підприємства.

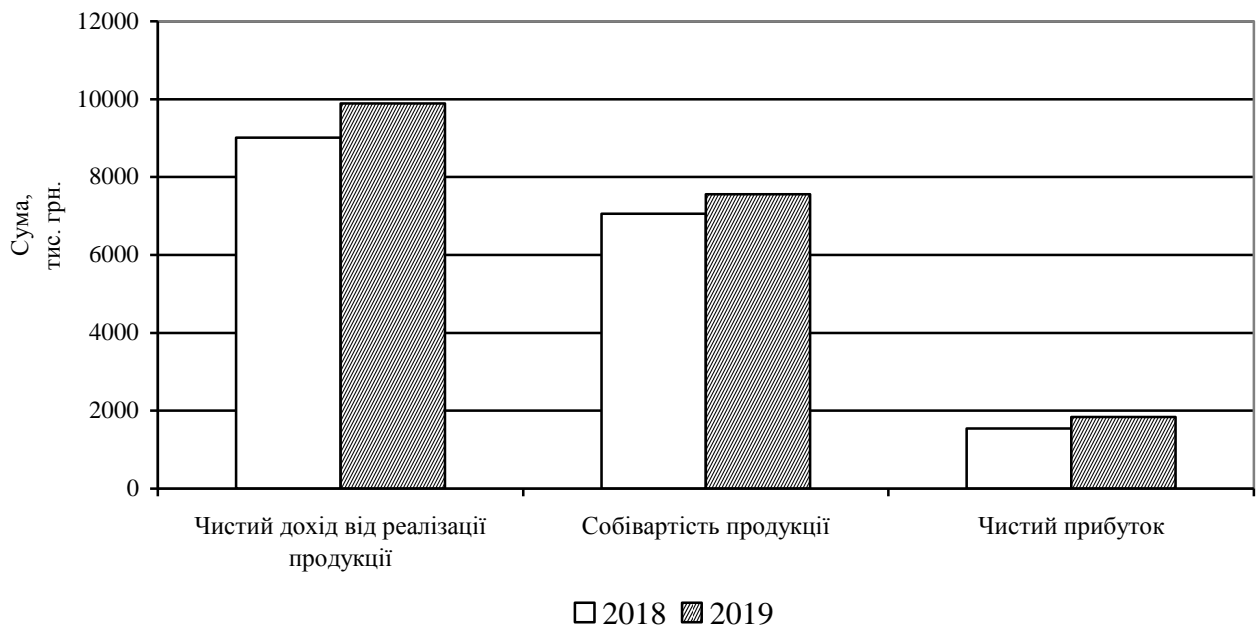

Рисунок 2.2 – Динаміка основних показників, що характеризують фінансово-економічні результати діяльності підприємства

Розмір статутного капіталу підприємства складає 19,4 тис. грн.

Динаміка сум дебіторської та кредиторської заборгованостей у 2018-2019 рр. представлена на рис. 2.3.

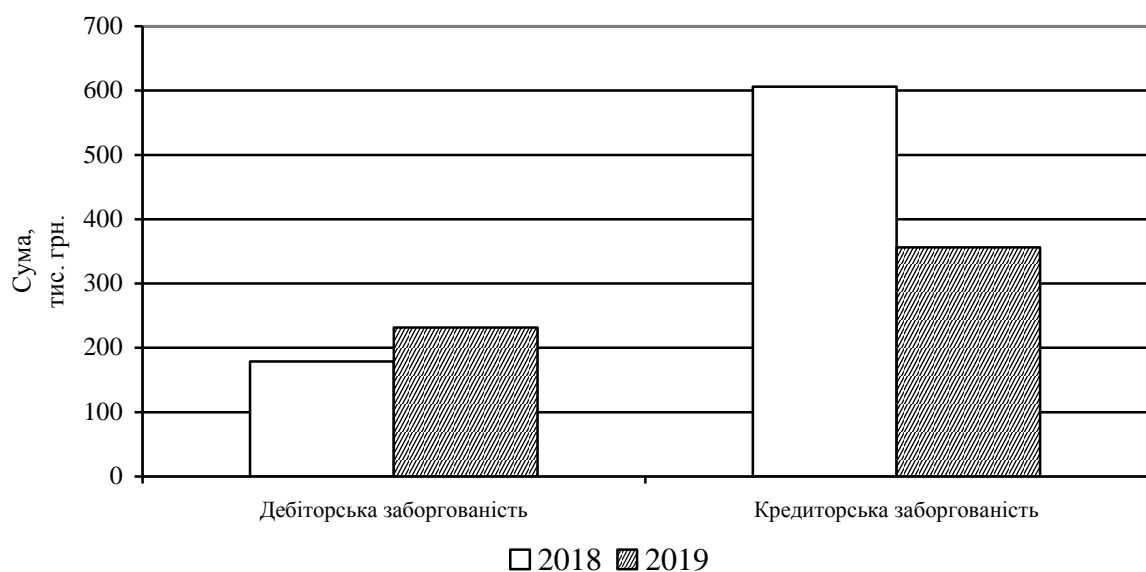

Рисунок 2.3 – Динаміка сум дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємства за 2018-2019 рр.

Склад операційних витрат підприємства за 2018-2019 рр. на досліджуваному підприємстві наведений у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Операційні витрати підприємства за 2018-2019 рр.

Показник	Факт 2018 р.		Факт 2019 р.		Відхилення	
	Сума, тис. грн	Питома вага, %	Сума, тис. грн	Питома вага, %	абсол.	відносне, %
Матеріальні затрати	141,2	2,0	226,8	3,0	85,6	60,6
Витрати на оплату праці	847,1	12,0	1134,0	15,0	286,9	33,9
Відрахування на соціальні заходи	321,9	4,6	430,9	5,7	109,0	33,9
Амортизація	211,8	3,0	302,4	4,0	90,6	42,8
Інші операційні витрати	5537,5	78,4	5465,9	72,3	-71,6	-1,3
Разом	7059,5	100,0	7560,0	100,0	500,5	7,1

На рис. 2.4 і 2.5 графічно представлено динаміку та структуру операційних витрат досліджуваного підприємства.

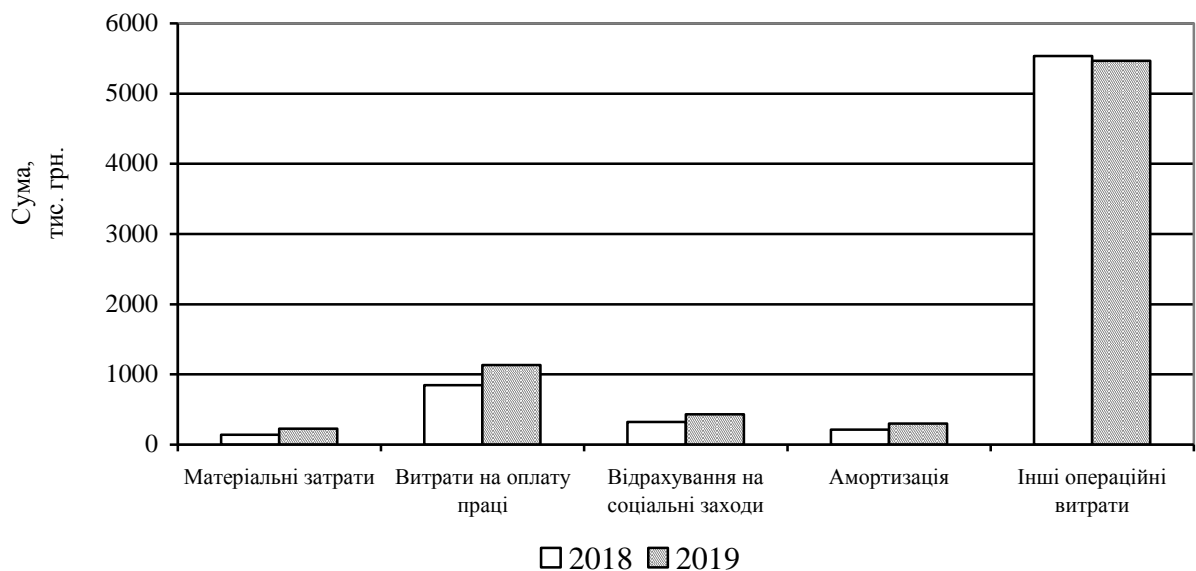

Рисунок 2.4 – Динаміка сум операційних витрат за елементами

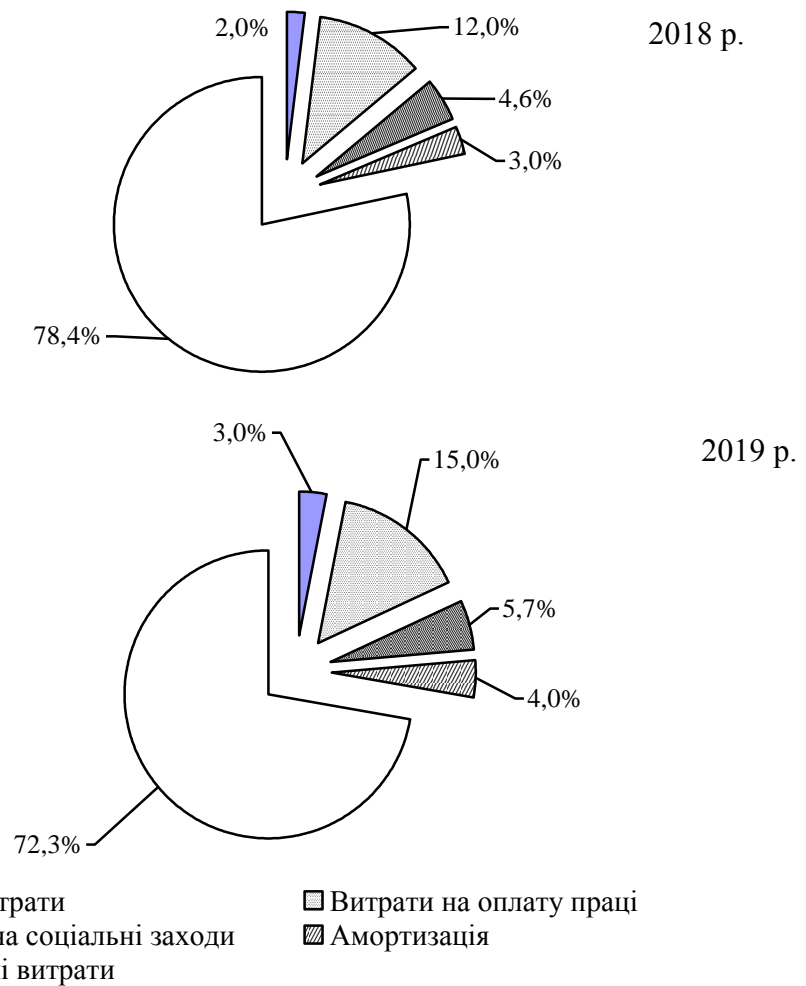

Рисунок 2.5 – Структура операційних витрат за елементами у 2018-2019 рр.

З рис. 2.5 видно, що найбільшу питому вагу у структурі операційних витрат займають «Інші операційні витрати»: у 2018 р. – 78,4 %, у 2019 р. – 72,3 %. На другому місці за величиною витрат – «Витрати на оплату праці»: у 2018 р. – 12,0 %, у 2019 р. – 15,0 %, що також можна розглядати як позитивну тенденцію на підприємстві.

У результаті проведених досліджень можна зробити такі висновки:

– основні показники, що характеризують результати фінансово-господарської діяльності підприємства в аналізованому періоді, мають тенденцію до збільшення;

– сума кредиторської заборгованості зменшується;

– питома вага витрат на оплату праці у загальній сумі витрат підприємства зростає протягом аналізованого періоду;

– рентабельність реалізованої продукції збільшується на 2,5 %.

Така динаміка та покращення основних показників діяльності підприємства підвищує інвестиційну привабливість і разом з тим збільшує загальну привабливість підприємства для рейдерського захоплення.

Тому керівництво підприємства зацікавлене у розробці та застосуванні на практиці науково-обґрунтованого інструментарію оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

2.2 Організаційне забезпечення економічної безпеки підприємства

Сучасне бізнес-середовище, в якому працює підприємство, потребує постійної роботи управлінського персоналу над удосконаленням рішень щодо забезпечення його економічної безпеки. Одним із напрямів цього процесу є організація системи безпеки на підприємстві. У зв'язку з цим усі підприємства створюють власні або використовують міжвідомчі служби безпеки.

Міжоб'єктні служби безпеки, як правило, спеціалізуються або на чисто режимно-охоронних послугах (охорона будівель, споруд, транспорту, окремих працівників підприємств, установ, членів їх сімей тощо), або на суто економічних, правових чи консультаційних. Клієнтами таких служб є сукупність малих та середніх підприємств, організацій та установ, для яких важко утримувати власні служби безпеки. Більш великі підприємства, банківські чи інші установи кредитно-фінансової системи також звертаються з окремих питань у ці служби безпеки.

Такі суб'єкти економіки не зможуть забезпечити ефективного функціонування своєї організації без комплексного підходу до питань безпеки. Тому, як правило, вони створюють власні служби безпеки. Структура цих підрозділів залежить від рівня становлення підприємства, масиву питань, вирішення яких покладає на ці служби керівництво організації на тому чи іншому етапі її розвитку. Але в структурі типових служб безпеки повинні обов'язково бути підрозділи, до функцій яких входять такі елементи системи безпеки, як:

- розвідка, контррозвідка з економічних та інших питань;
- внутрішня безпека, режим діловодства, моніторинг факторів ризику;
- режим проходу на об'єкт та охорону його будівель, територій і споруд;
- фізична безпека персоналу;
- протипожежна безпека;
- технічна безпека, до якої входять:
 - робота охоронно-технічного обладнання;
 - захист засобів зв'язку, комп'ютерних систем та інших комунікаційних мереж;
 - радіаційно-хімічна безпека, цивільна оборона;
 - безпека перевезень;
 - інформаційно-аналітична робота;
 - психолого-соціологічна робота;
 - рекламно-пропагандистське забезпечення діяльності суб'єкта підприємництва;
 - експертна перевірка механізму системи безпеки.

Для ефективного виконання перерахованих функцій важливо врахувати такі допоміжні елементи системи безпеки, як:

- система повідомлення про екстрений збір;

- типове планування дій особового складу служби безпеки (далі – СБ), персоналу організації в критичних ситуаціях;
- нормативне регулювання питань безпеки;
- режим ділових зустрічей та переговорів;
- взаємодія з правоохоронними органами;
- навчальна підготовка особового складу СБ;
- навчальна підготовка персоналу об'єкта з питань безпеки.

Такі служби охорони, як правило, створюються при місцевих органах внутрішніх справ або при державній службі безпеки. СБ будь-якої фірми постійно виконує певний комплекс завдань. Головними з них для будь-якої фірми є такі:

- охорона виробничо-господарської діяльності та захист відомостей, що вважаються комерційною таємницею даного підприємства;
- організація роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційних таємниць фірми;
- запобігання необґрунтованому допуску й доступу до відомостей та робіт, які становлять комерційну таємницю;
- організація спеціального діловодства, яке унеможливорює несанкціоноване одержання відомостей, віднесених до комерційної таємниці відповідного підприємства;
- виявлення та локалізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації в процесі звичайної діяльності та за екстремальних ситуацій;
- організація режиму безпеки за здійснення всіх видів діяльності, включаючи зустрічі, переговори й наради в рамках ділового співробітництва підприємства з іншими партнерами;
- забезпечення охорони приміщень, устаткування, офісів, продукції та технічних засобів, необхідних для виробничої або іншої діяльності;
- організація особистої безпеки керівництва та провідних менеджерів і спеціалістів підприємства;

– оцінювання маркетингових ситуацій та неправомірних дій конкурентів і зловмисників.

Сукупність конкретних завдань, що стоять перед службою безпеки підприємства, зумовлює певний набір виконуваних нею функцій. Загальні функції, що покладаються на службу безпеки підприємства полягають в такому:

– захист законних прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та їх співробітників;

– збирання даних, їх аналіз, оцінювання і прогнозування оперативної обстановки та різноманітних ризиків на підприємстві, в організації, установі;

– вивчення та перевірка партнерів, клієнтів і конкурентів;

– своєчасне виявлення можливих посягань на об'єкт чи його співробітників з боку джерел зовнішніх загроз безпеці;

– недопущення проникнення на об'єкт структур промислового шпіонажу, злочинних формувань чи осіб із протиправними намірами;

– протидія технічному проникненню на об'єкта чи його комунікаційні системи;

– захист співробітників об'єкта від насильницьких посягань;

– виявлення, запобігання можливій протиправній чи іншій негативній діяльності співробітників суб'єкта підприємництва на шкоду його безпеці;

– збереження матеріальних цінностей, відомостей з обмеженим доступом;

– пошук та здобування необхідної інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики подальшої підприємницької діяльності;

– фізичну і технічну охорону будівель, споруд, територій, транспортних засобів;

- формування в засобах масової інформації у партнерів та клієнтури позитивного іміджу про суб'єкт підприємницької діяльності, що повинно сприяти реалізації бізнес-проектів;
- відшкодування матеріальних та моральних збитків, спричинених неправомірними діями юридичних чи фізичних осіб;
- організація і забезпечення пропускного та внутрішньо-об'єктного режиму в приміщеннях; порядок несення служби; контроль дотримання вимог режиму персоналом підприємства і партнерами (відвідувачами);
- участь у розробці основоположних документів (статуту, правил внутрішнього розпорядку, договорів тощо) з метою відображення в них вимог організації безпеки й захисту (комерційної таємниці):
- розробка та здійснення заходів із забезпечення роботи з документами, що містять відомості, які є комерційною таємницею, контроль виконання вимог матеріалів інструктивного характеру;
- виявлення і перекриття можливих каналів витоку конфіденційної інформації, облік та аналіз порушень режиму безпеки працівниками підприємства, клієнтами та конкурентами;
- організація та проведення службових розслідувань за фактами розголошення або втрати документів, інших порушень безпеки підприємства;
- розробка, оновлення і поповнення переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю, та інших нормативних актів, які регламентують порядок організації безпеки й захисту інформації;
- забезпечення суворого виконання вимог нормативних документів з питань захисту комерційної таємниці;
- організація та регулярне проведення навчання працівників підприємства й служби безпеки за всіма напрямками захисту комерційної таємниці;

- ведення обліку сейфів і металевих шаф, якщо в них дозволене постійне чи тимчасове зберігання конфіденційних документів, а також облік та охорона спеціальних приміщень і технічних засобів;

- підтримка контактів із правоохоронними органами та службами безпеки сусідніх підприємств (організацій) в інтересах вивчення криміногенної обстановки в районі;

- контроль за ефективністю функціонування системи безпеки.

У нормативних документах, які визначають організацію діяльності служб безпеки підприємства, виокремлюються конкретні об'єкти, які підлягають захисту від потенційних загрозі протиправних посягань. До них належать: персонал (керівники; персонал, який володіє інформацією, що становить комерційну таємницю підприємства); матеріальні цінності та фінансові кошти (приміщення, споруди, устаткування, транспорт; валюта, коштовні речі, фінансові документи); засоби та системи комп'ютеризації діяльності підприємства; технічні засоби та системи охорони й захисту матеріальних та інформаційних ресурсів; інформаційні ресурси з обмеженим доступом.

3 МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Методичний підхід до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства

Індикатори (або показники рівня) економічної безпеки підприємства дають змогу виявити слабкі місця у діяльності, визначити основні напрями і найдієвіші способи підвищення ефективності управлінських працівників. Індикаторами економічної безпеки є реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища і тенденції в економічній сфері. Ці показники можуть використовуватися для розрахунку безпеки не тільки окремого підприємства, а й певної галузі, держави.

Про ефективну роботу фінансового менеджера свідчать наступні загальні індикатори економічної безпеки: валовий внутрішній продукт (ВВП); темпи інфляції; дефіцит бюджету; рівень безробіття; економічне зростання; рівень та якість життя; енергетична залежність; інтегрованість у світову економіку; сальдо експорту-імпорту; стан демографічних процесів; державний внутрішній та зовнішній борги; рівень тінізації економіки.

За допомогою їхнього розрахунку можна розробляти захисні заходи для діяльності підприємства. Знаючи слабкі й сильні сторони будь-якої діяльності, можна оптимізувати негативний вплив і максимізувати позитивні здобутки. Такі дії дозволять вивести підприємство на бажаний рівень ринку як збуту, такі залучення нових партнерів та ідей.

Для аналізу існуючої ситуації на підприємстві необхідно визначити показники безпеки підприємства у фінансовій сфері, а саме: коефіцієнти абсолютної ліквідності, швидкої ліквідності, загальної ліквідності, фінансової незалежності, фінансового ризику, оборотності оборотних

активів, оборотності необоротних активів, рентабельності активів, рентабельності продукції, рентабельності продажів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Методика розрахунку основних показників економічної безпеки підприємства

Показники, умовні позначення	Формула для розрахунку	Економічний зміст	Оптимальне значення
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($k_{ла}$)	$k_{ла} = K_{ал} / K_{зк}$	Відношення абсолютно ліквідних активів до короткострокових пасивів	< 0,2
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності ($k_{лт}$)	$k_{лт} = K_{тл} / K_{зк}$	Відношення оборотних активів високої ліквідності до короткострокових пасивів	< 0,7
3. Коефіцієнт загальної ліквідності ($k_{лз}$)	$k_{лз} = K_{оа} / K_{зк}$	Відношення оборотних активів (розділ II активу балансу) до короткострокових пасивів	< 2
4. Коефіцієнт фінансової незалежності (k_a)	$k_a = K_B / K_a$	Обчислюється діленням власного капіталу на підсумок балансу підприємства	< 0,5
5. Коефіцієнт фінансового ризику (k_a)	$k_{фр} = 33 / K_B$	Обчислюється діленням вартості залучених засобів на власний капітал	> 1
6. Коефіцієнт оборотності оборотних активів ($n_{оа}$)	$n_{оа} = B / K_{оа}$	Відношення виручки від усіх видів діяльності підприємства до оборотних активів	До зростання
7. Коефіцієнт оборотності необоротних активів ($n_{на}$)	$n_{на} = B / K_{на}$	Відношення виручки від усіх видів діяльності підприємства до необоротних активів	До зростання
8. Рентабельність активів (P_a)	$P_a = \frac{\Pi_{з(ч)}}{K_a} \cdot 100$	Характеризує ефективність використання всього наявного майна підприємства	< $0,65 \cdot r$
9. Рентабельність продукції (P_p)	$P_p = \frac{\Pi_{рп}}{C_{рп}} \cdot 100$	Характеризує ефективність витрат на виробництво	< 10%
10. Рентабельність продажу ($P_{пр}$)	$P_{пр} = \frac{\Pi_{рп}}{\Pi_{ч}} \cdot 100$	Характеризує ефективність витрат на виробництво та збут	< 20%

Методика розрахунку цих показників безпеки у фінансовій сфері дозволяє розрахувати і зрозуміти фінансовий стан підприємства та його платоспроможність, ліквідність та є основою аналізу.

Система показників – це своєрідний баланс між зовнішніми даними і внутрішніми характеристиками найзначиміших управлінських процесів, інновацій, навчання. Вона повинна формуватися з об'єктивних, реальних результатів діяльності, що піддаються кількісній оцінці, а також із суб'єктивних, довільних, параметрів майбутнього росту. Виявлення впливу безпеки підприємства на майбутню діяльність є реальним і надзвичайно важливим.

Практичною стороною методики є здатність дати рекомендації щодо оптимальних значень показників та їхнього зміцнення. Недоліками наведеної методики є незадоволеність управлінських працівників класичною системою фінансових показників, складністю проведення даного обсягу розрахунків, низькою оперативністю.

Управлінський потенціал підприємства характеризується здатністю його системи управління забезпечувати стійке становище на ринку, а також сприяти економічному розвитку. Він визначається рівнем прогресивності організаційної структури управління підприємством, якістю організації виробництва і праці, методів і засобів управління персоналом. Кадрова безпека забезпечує економічну, яка досягається завдяки гнучкості керівництва на всіх стадіях управління, його творчої активності та здатності приймати рішення в умовах ризику та невизначеності, а також вміння адекватно реагувати на ці зміни. Крім того, показники, що відображають процеси забезпечення цих результатів, слід розглядати як основний компонент методики. Інші складові є підпорядкованими категоріями, оскільки виконують ролі об'єктів управління. Ступінь кваліфікації управлінського

складу та обґрунтованість їхніх рішень мають вирішальний вплив на роботу всіх підрозділів, і як наслідок, формують економічну безпеку підприємства.

З погляду інвестора першочерговим показником, який має охарактеризувати цю складову, є рентабельність власного капіталу і, як наслідок, рентабельність інвестицій. До складу показників було включено коефіцієнт обіговості кредиторської заборгованості, оскільки робота з кредиторами є функцією управлінського складу підприємства. Але не варто обмежуватися фінансовими показниками, до складу показників, що відображають процеси забезпечення результатів, доцільно включити показники організаційної структури, зокрема: коефіцієнти структурної напруги, відповідності посаді, кадрового забезпечення, соціальної захищеності кадрів; продуктивності праці тощо. Специфіка впливу на кінцеві результати функціонування підприємства та визнання важливості використання усіх видів ресурсів обумовлює вибір показників, що відображають процеси забезпечення фінансових результатів (табл. 3.2).

Кадрова безпека може істотно впливати за умови, що всі основні складові технології роботи з персоналом – набір, адаптація, оцінка результатів праці, сучасні форми мотивації та організація праці – об'єднані в єдину програму. Від кількісної і якісної збалансованості та рівня використання трудового потенціалу значною мірою залежать високі кінцеві показники господарської діяльності, досягнення економічної безпеки, можливості забезпечення сталого конкурентоспроможного розвитку підприємства та економічного зростання. Більшість дослідників визначають три основні фактори, які чинять прямий вплив на кадрову безпеку підприємства: чисельність виробничого персоналу, рівень загальної та спеціальної освіти, стан здоров'я працівників.

Таблиця 3.2 – Показники, що відображають процеси забезпечення фінансових результатів

Показник	Умовне позначення	Формула розрахунку	Економічний зміст
Рентабельність власного капіталу	R_{BK}	$\frac{ЧП}{BK}$	ЧП - чистий прибуток підприємства, тис.грн.; BK - розмір власного капіталу підприємства тис.грн.
Оборотність кредиторської заборгованості	$O_{кр.зоб.}$	$\frac{BP}{КТЗ_{сер}}$	BP - виручка від реалізації виробленої продукції тис.осіб; КТЗ _{сер} - середній розмір кредиторської заборгованості за період тис.грн.
Рентабельність позикового капіталу	$R_{ПК}$	$\frac{ЧП}{ПК}$	ЧП - чистий прибуток підприємства тис. грн.; ПК - позиковий капітал підприємства тис. грн.
Рентабельність інвестицій	$R_{ІНВ}$	$\frac{ЧП_{ІНВ}}{I_k}$	ЧП _{інв} - розмір чистого прибутку, отриманого за рахунок інвестиційних вкладень тис.грн.; I _к – розмір інвестиційних вкладень тис.грн.
Коефіцієнт структурної напруги	$K_{ен}$	$\frac{N}{d}$	N - загальна кількість підрозділів, які перебувають у підпорядкуванні даного апарату управління; d – частка апарату управління від загальної кількості працівників, %
Коефіцієнт відповідності посади	$K_{вп}$	$\frac{Ч_{від}}{Ч_{аупр}}$	Ч _{від} – чисельність працівників апарату управління, які відповідають посаді за результатами атестації; Ч _{аупр} – загальна чисельність апарату управління
Ефективність прийняття управлінських рішень	$E_{упр}$	$\frac{ПР_{упр}}{ПР}$	ПР _{упр} – розмір прибутку, отриманого в процесі прийняття управлінського рішення, тис.грн.; ПР – очікуваний розмір прибутку, тис.грн.
Продуктивність праці	Π	$\frac{BP}{Ч_{ср}}$	BP – виручка від реалізації виробленої продукції, тис.осіб; Ч _{ср} – середньооблікова чисельність працівників, осіб
Коефіцієнт кадрового забезпечення	$K_{кадр.зоб.}$	$\frac{Ч_{факт}}{Ч_{потр}}$	Ч _{факт} – фактична чисельність працюючих на підприємстві, осіб; Ч _{потр} – сумарна потреба кадрів за всіма категоріями працюючих, осіб
Динаміка частки працівників з вищою освітою, науковим ступенем, тощо	$\Delta q_{во}$	$\Delta q_{во} = \frac{Ч_{во}}{Ч_{ср}}$	Ч _{во} – чисельність працівників з вищою освітою, науковим ступенем; Ч _{ср} – середньооблікова чисельність працівників, осіб
Коефіцієнт соціальної захищеності кадрів	$K_{соц.зах.}$	$\frac{ЗП_{сер}}{ЗП_{гал}}$	ЗП _{сер} – середній розмір заробітної плати на підприємстві, грн.; ЗП _{галл} - середній розмір заробітної плати в галузі, грн.
Коефіцієнт стабільності кадрів	$K_{стаб.}$	$1 - \frac{Ч_{зв}}{Ч_{ср}}$	Ч _{зв} – чисельність працівників, що звільнилися за аналізований період, осіб; Ч _{ср} – середньооблікова чисельність працівників, осіб
Коефіцієнт мотивації працівників	$K_{мот.}$	$\frac{\Phi_{мот}}{\Phi_{зп}}$	Φ _{зп} – фонд заробітної плати працівників, грн; Φ _{мот} – фонд матеріального стимулювання працівників, грн

Розрахунок показників, що відображають процеси забезпечення фінансових результатів, дозволяє визначити вплив на елементи структури підприємства і тим самим формує ефективну структуру управління підприємством; забезпечує ефективне планування та розподіл фінансових ресурсів; дає можливість виробництву швидко та якісно адаптуватися до нових змін; зумовлює оперативне вивчення ринку і розробку ефективної маркетингової стратегії; забезпечує своєчасність адаптації персоналу для розробки нововведення.

Формуючи методику оцінки рівня економічної безпеки, слід виходити з того, що однією зі стратегічних цілей підприємства є забезпечення здатності протистояти існуючим і також тим, які виникають небезпекам й загрозам, котрі можуть завдати фінансових збитків підприємству, або небажано змінити структуру капіталу чи примусово ліквідувати його. Фінансовий менеджер з питань безпеки за допомогою розрахованих показників повинен змоделювати такий розвиток підприємства, що:

- дозволило б забезпечити фінансову рівновагу, стійкість, платоспроможність і ліквідність підприємства в довгостроковому періоді;
- задовольнило потреби у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення підприємства;
- забезпечило достатню фінансову незалежність підприємства;
- було здатним протистояти небезпекам і загрозам, що існують і можуть виникнути, які можуть заподіяти фінансовий збиток, або небажано змінити структуру капіталу, або ж примусово ліквідувати підприємство;
- забезпечувало б достатню гнучкість при ухваленні фінансових рішень;
- дозволяло забезпечити захищеність фінансових інтересів власників.

Таким чином, використання управлінського підходу щодо застосування пропонованої методики дозволяє підвищити якість управління фінансово-економічною підсистемою підприємства.

Рівень фінансово-економічної безпеки підприємства визначається за формулою:

$$F_i = \sum_{j=1}^m Z_j \times O_j \rightarrow \max, \quad (3.1)$$

де F_i – рівень фінансово-економічної безпеки підприємства;

Z_j – коефіцієнт значущості j -го показника безпеки, що визначається експертним шляхом;

m – кількість використовуваних для оцінки показників безпеки;

O_j – фактичне значення j -го показника.

У таблиці 3.3 наведено шкалу оцінок рівня фінансово-економічної безпеки та характеристику стану підприємства залежно від інтегрального показника безпеки.

Для нормального функціонування підприємство, перш за все, повинне забезпечити свою платоспроможність, а відповідно і необхідний рівень поточної безпеки, адже відсутність платоспроможності свідчить про те, що воно перебуває в стані банкрутства або передбанкрутній стадії. Це означає, що економічна безпека підприємства безпосередньо залежить від рівня його поточної безпеки, тому значущість показника поточної безпеки дорівнює 1.

На основі отриманих даних за формулою (3.1) було розраховано фактичні значення деяких показників безпеки, які з встановленими коефіцієнтами вагомості представлені в таблиці 3.4.

На рис. 3.1 представлено динаміку зміни рівня економічної безпеки ТОВ «Сабур» за 2017-2019 рр.

Таблиця 3.3 – Шкала оцінок загального рівня фінансово-економічної безпеки підприємства [32]

Значення показника безпеки	Рівень фінансово-економічної безпеки підприємства	Коротка характеристика стану підприємства
0 – 0,25	надто низький	Підприємство неплатоспроможне, перебуває в стані банкрутства або в передбанкрутній стадії. Необхідне проведення санації, хоча її успіх здебільшого сумнівний.
0,25 – 0,50	низький	Високий ризик втрати платоспроможності. Загроза життєдіяльності підприємства зумовлена низькою фінансовою стійкістю й недостатньою ефективністю основної діяльності. Санація передусім має бути спрямована на фінансове оздоровлення, вдосконалення системи організації господарської й комерційної діяльності.
0,50 – 0,75	нестійкий	Платоспроможність нестійка, як правило, через високу чутливість підприємства до умов макросередовища або залежність від зовнішніх джерел фінансування. Ймовірність настання банкрутства незначна. Однак необхідна реалізація антикризових заходів у відповідному напрямку.
0,75 – 0,95	задовільний	Підприємство платоспроможне, але результати його діяльності нестабільні. Антикризові заходи мають бути спрямовані на підвищення рівня найбільш проблемних складових економічної безпеки підприємства.
0,95і більше	високий	Підприємство перебуває в стані абсолютної безпеки – загрози господарській діяльності практично відсутні. Платоспроможність підприємства стійка, бо забезпечена високою ефективністю основної діяльності та великим економічним потенціалом. Антикризове управління може бути обмежене аналізом рівня економічної безпеки, моніторингом можливих загроз, визначенням пріоритетних напрямів подальшого розвитку підприємства.

Таблиця 3.4 – Показники фінансово-економічної безпеки ТОВ «Сабур»

Індикатор фінансово-економічної безпеки	Фактичне значення			Коефіцієнт значущості показника
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,64	0,70	0,71	0,07
Рентабельність активів	0,71	0,47	0,60	0,10
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,67	0,40	0,68	0,09
Оборотність кредиторської заборгованості	0,78	0,74	0,75	0,09
Рентабельність інвестицій	0,79	0,79	0,86	0,08
Коефіцієнт загальної ліквідності	0,80	0,80	0,90	0,09
Коефіцієнт відповідності посади	0,68	0,70	0,77	0,05
Ефективність прийняття управлінських рішень	0,73	0,72	0,82	0,05
Коефіцієнт кадрового забезпечення	0,73	0,79	0,82	0,06
Коефіцієнт соціальної захищеності кадрів	0,80	0,86	0,90	0,08
Коефіцієнт стабільності кадрів	0,80	0,83	0,89	0,09
Коефіцієнт фінансового ризику	0,89	0,92	0,94	0,10
Коефіцієнт мотивації працівників	0,79	0,64	0,70	0,05
Рівень фінансово-економічної безпеки підприємства (Fi)	0,7603	0,7197	0,7980	1,00

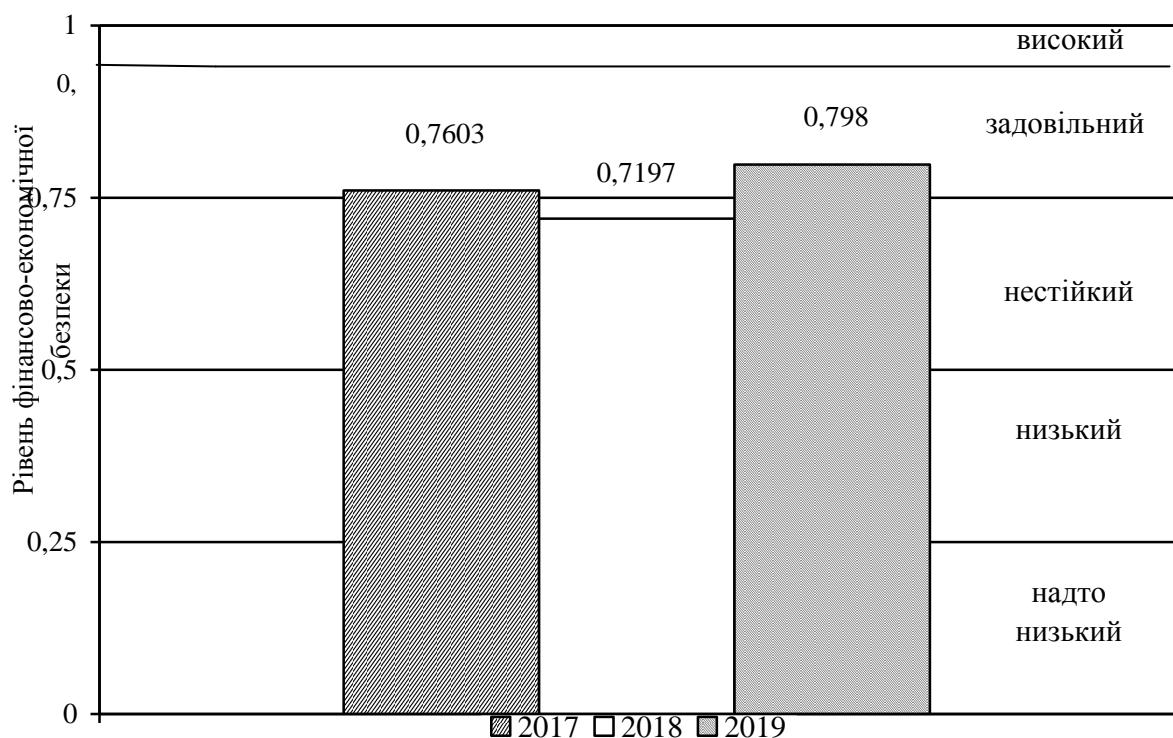

Рисунок 3.1 – Рівень фінансово-економічної безпеки ТОВ «Сабур» в 2017-2019 рр.

З рис. 3.1 видно, що у 2018 р. підприємство мало нестійкий рівень економічної безпеки.

Незважаючи на значне зростання рівня безпеки до 0,7980 в 2019 р. порівняно з 0,7197 в 2018 р., загальний рівень економічної безпеки все ж знаходиться практично на межі між задовільним та нестійким.

Таким чином, в даному підрозділі наведено практичні рекомендації щодо використання запропонованої методики оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства на прикладі ТОВ «Сабур».

3.2 Напрями підвищення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства

Сучасний етап розвитку продуктивних сил та інтеграційні процеси в економіці вимагають застосування адекватних підходів до розвитку системи фінансової безпеки, що ґрунтуються на нових теоретико-методологічних засадах.

Нестійкий фінансовий стан підприємств є причиною неплатоспроможності, погіршення фінансових показників, що призводить до незапланованих втрат, недосягнення необхідного фінансового результату або банкрутства. Своєчасна оцінка фінансової безпеки підприємств є передумовою запобігання фінансових загрозі негативних фінансових явищ у виробничій діяльності суб'єктів господарювання, захисту їх від фінансових втрат, а в подальшому стабілізації їх діяльності і динамічного розвитку в умовах конкурентного економічного стану. Крім того, наявність загроз фінансовій безпеці підприємств стримує розвиток економіки регіонів. У зв'язку з цим, для стабільного економічного розвитку регіонів та держави в

цілому, необхідним є управління станом фінансової безпеки кожного підприємства.

Підвищення фінансової безпеки в умовах глобалізації насамперед передбачає поліпшення основних показників розвитку підприємств, досягнення рівня країн із розвиненою економікою. Для цього необхідно здійснювати постійний аналіз діяльності підприємств та використовувати світовий досвід забезпечення фінансової безпеки підприємств як на державному рівні, такі на рівні суб'єктів господарювання.

В сучасних умовах інтеграційних процесів державою мають створюватися сприятливі фінансово-економічні умови для підтримки підприємств. По-перше, на державному рівні необхідно розробити ряд стратегічних планових документів щодо зміцнення фінансової безпеки підприємств.

Органам державного управління потрібно здійснювати заходи щодо поліпшення фінансової безпеки підприємств, особливо тих, які здійснюють діяльність, пов'язану зі значними ризиками. По-друге, державі доцільно залучати науково-дослідні інститути для створення відповідних відділів та структур, які б займалися постійним відстеженням стану внутрішнього та зовнішнього ринків та розробляли необхідні рекомендації як для органів державного управління, такі для підприємств.

Метою таких заходів має бути посилення конкурентних позицій вітчизняних підприємств та захист їх фінансових інтересів. По-третє, потрібно законодавчо закріпити права та механізми захисту прав підприємств у випадку дискримінаційних дій щодо них.

При розробці ефективної програми державного сприяння підвищенню фінансової безпеки та конкурентоспроможності підприємств слід враховувати недосконалість нормативно-правової, методичної та методологічної баз. Насамперед, недостатньо обґрунтованою є сама категорія фінансової безпеки. Крім того, недосконалою є методика визначення рівня

фінансової безпеки підприємств та чинників, що визначають її, особливо в умовах глобалізації економіки.

Для створення позитивного клімату у сфері фінансової безпеки для промислових підприємств в Україні необхідно забезпечити гармонізацію вітчизняного законодавства із загальноприйнятими міжнародними нормами. Це значно покращить інвестиційний клімат, спростить доступ вітчизняних підприємств на іноземні ринки, розширить їх конкурентні переваги, а також підвищить рівень прозорості у підприємницькій діяльності.

Вдосконалення нормативно-правової бази дасть змогу знизити витрати підприємств шляхом підвищення якості державного управління, збалансування митно-тарифної політики, спрощення зовнішньо-торгівельної діяльності, вдосконалення процедур ліцензування, сертифікації та стандартизації.

Діяльність державних органів управління в галузі поліпшення фінансової безпеки підприємств має бути спрямована як на активізацію підприємницької діяльності, так і на підвищення їх конкурентоспроможності.

Україна має скористатись також досвідом більшості розвинених держав та усунути відповідно недолік власної державної політики, а саме – делегувати повноваження розвитку підприємництва на місцевий рівень. Це доцільно у зв'язку з тим, що місцеві органи самоврядування об'єктивно мають більше можливостей проводити ефективну політику підтримки та розвитку підприємництва, оскільки глибше усвідомлюють проблеми та специфіку розвитку бізнесу у регіоні. У зв'язку із цим, має бути здійснене раціональне розмежування функцій між центральними, регіональними та місцевими органами влади із наданням відповідних повноважень місцевому самоврядуванню при збереженні за центральними державними органами регулятивних функцій.

Для мінімізації ризиків та максимального використання переваг вітчизняних промислових підприємств від інтеграційних процесів, державі

слід проводити виважену політику, яка включатиме наступні складові: удосконалення політики державного регулювання промислових підприємств, стимулювання внутрішнього попиту на продукцію вітчизняних підприємств, удосконалення процедур стандартизації та сертифікації продукції, сприяння експорту, спрямоване на відкриття іноземних ринків для вітчизняних промислових підприємств. Реалізація таких заходів дозволить не лише мінімізувати негативні соціально-економічні наслідки глобалізаційних процесів, але й значно укріпити конкурентні позиції вітчизняних підприємств як на внутрішньому, такі на зовнішньому ринках.

З метою зміцнення конкурентоздатності вітчизняних підприємств та посилення їх фінансової безпеки, державі доцільно також здійснювати ефективну політику субсидування, основними напрямками якої мають бути: державна підтримка інвестиційної діяльності, допомога у науково-дослідній, маркетинговій діяльності, підвищення якості управління, сприяння підвищенню рівня кваліфікації працівників промислових підприємств.

На рис. 3.2 наведено шляхи підвищення фінансово-економічної безпеки підприємств в Україні.

Для можливості постійного відстеження фінансового стану підприємств та з метою підтримання фінансової безпеки та конкурентоздатності на належному рівні, доцільно розробляти та удосконалювати критерії оцінки стану фінансової безпеки підприємств.

Сьогодні, в умовах глобальної конкуренції, питання оцінки рівня фінансової безпеки підприємства досить актуальним, оскільки критерії підвищення фінансової безпеки досі залишаються дискусійними. Основним критерієм оцінки стану фінансової безпеки на підприємстві є чистий прибуток.

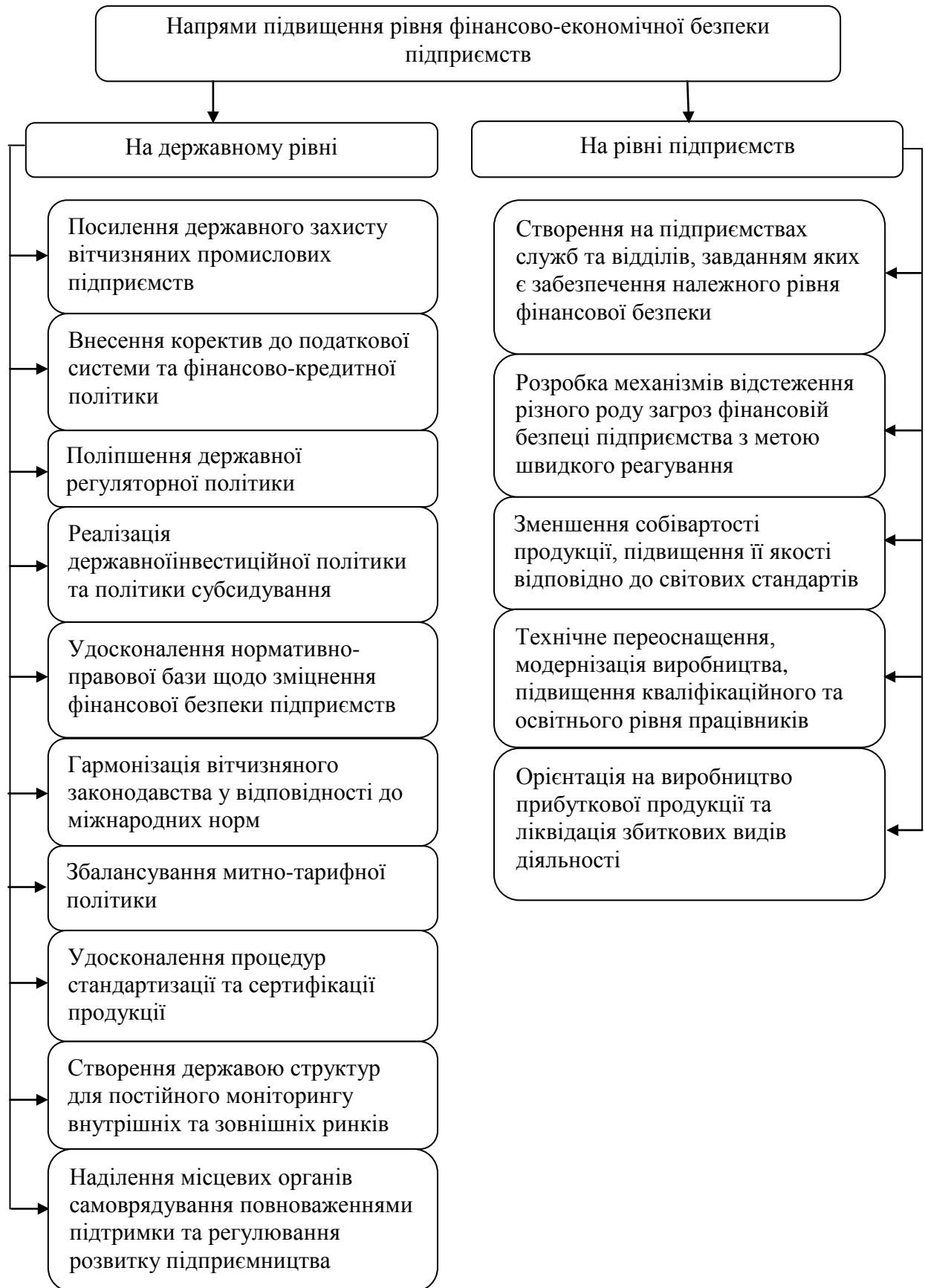

Рисунок 3.2 – Напрями підвищення рівня фінансово-економічної безпеки підприємств

На його основі виводять ряд показників, що кількісно характеризують стан фінансової безпеки.

Враховуючи те, що фінансова безпека є складною категорією, яка включає в себе чимало елементів, доцільно проводити оцінку по кожній складовій фінансової безпеки окремо, а потім формувати інтегральний показник.

Проаналізувавши погляди науковців щодо структуризації фінансово-економічної безпеки підприємств, у роботі пропонується виділяти такі функціональні складові: бюджетна безпека, грошово-кредитна, зовнішньоекономічна, банківська, страхова, фондова, інвестиційна, інформаційна (рис. 3.3).

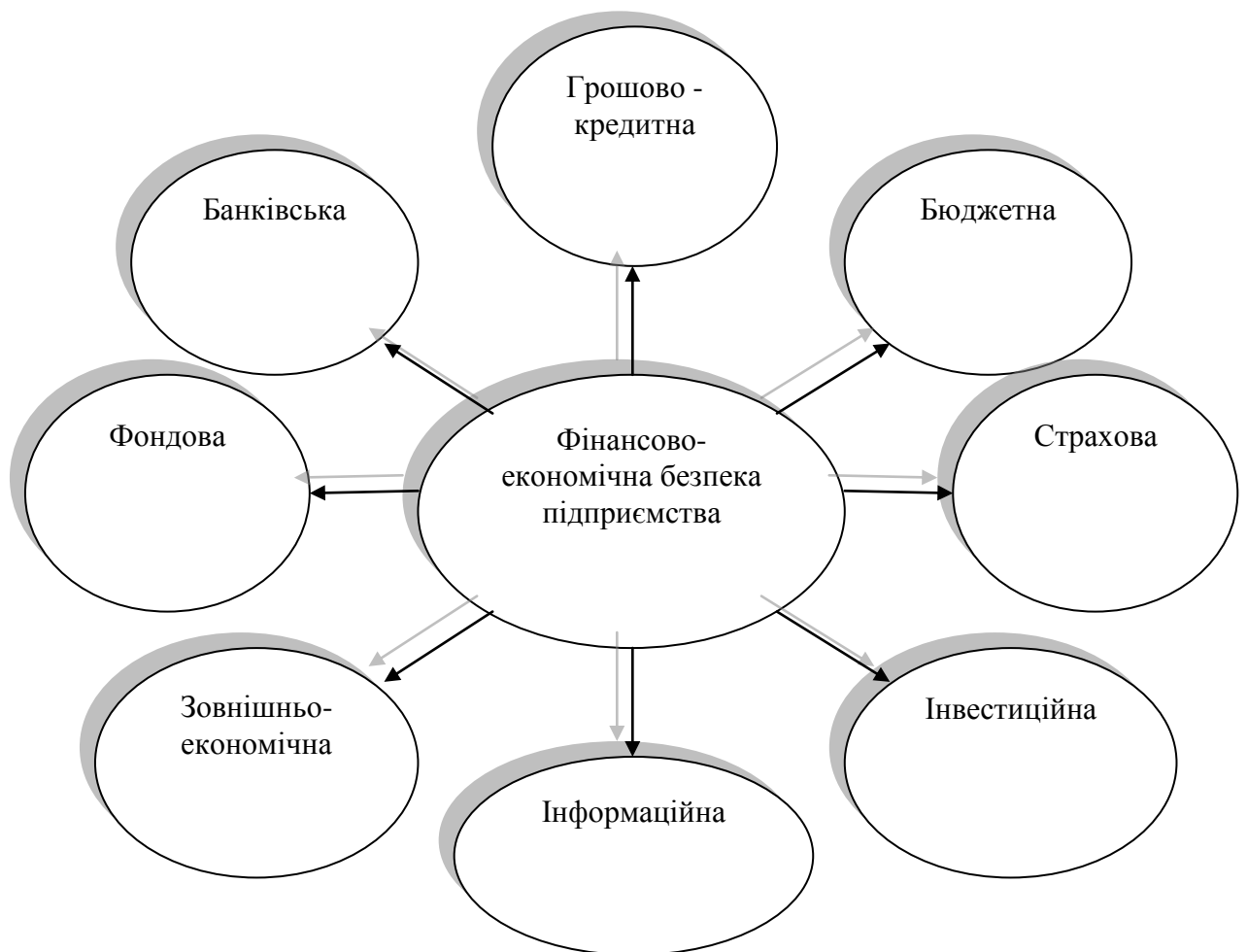

Рисунок 3.3 – Функціональна структура фінансово-економічної безпеки підприємства

Грошово-кредитна складова регулює відносини, що виникають при готівкових та безготівкових розрахунках. Основними критеріями зниження фінансової безпеки тут можуть бути порушення платіжної дисципліни контрагентів, надмірна кредиторська та дебіторська заборгованості.

Зовнішньоекономічна складова фінансової безпеки має місце при здійсненні експортно-імпортних операцій. До основних критеріїв проблемного стану у фінансовій складовій безпеки тут можна віднести скорочення обсягів продажів по експортно-імпортних операціях, значне зростання кредиторської заборгованості по експортно-імпортних операціях, несвоєчасна оплата товарів, робіт, послуг іноземними партнерами.

Бюджетна складова регулює питання взаємовідносин підприємства із бюджетом з приводу сплати податків та зборів, отримання бюджетних кредитів та бюджетного фінансування, відшкодування податку на додану вартість, отримання податкового кредиту. Критеріями проблемного стану фінансової безпеки тут є порушення платіжної дисципліни, зростання дебіторської чи кредиторської заборгованості по розрахунках з бюджетом, збільшення податкового навантаження.

Банківська складова фінансової безпеки спрямована на врегулювання фінансових відносин, що виникають між підприємствами та банківськими установами з приводу кредитних та депозитних операцій. Критеріями загроз для цієї складової є збільшення відсоткових ставок за кредитами та зменшення дохідності депозитного портфеля.

Фондова складова направлена на врегулювання питань, пов'язаних із випуском та продажем підприємством власних цінних паперів та купівлею ним акцій, облігаційних підприємств. Критеріями погіршення фінансової безпеки для даної складової є зниження ринкової вартості підприємства, втрата власниками контрольного пакету акцій, недостатній обсяг реалізації емітованих цінних паперів.

Страхова складова фінансової безпеки передбачає врегулювання відносин між підприємствами та страховими компаніями з приводу страхування майнових, фінансових ризиків, страхування відповідальності, страхування персоналу підприємства. Негативними проявами у даній сфері, що можуть вплинути на зниження рівня фінансової безпеки, можуть бути неотримання страхових відшкодувань у випадку настання страхового випадку, зростання кредиторської заборгованості по розрахунках із страховими компаніями.

Інвестиційна складова регулює питання діяльності підприємства в інвестиційній сфері і пов'язана із капітальними вкладеннями у розвиток підприємства. Критеріями ризикового становища фінансової безпеки у цій складовій є неможливість залучення достатнього обсягу інвестиційних вкладень, зниження інвестиційної привабливості підприємства.

Сьогодні діяльність у сфері бізнесу відбувається в інформаційній сфері і носить інформаційний характер. Це пов'язано із тим, що управління фінансами зараз базується на автоматизованих системах управління, на використанні ряду програмних продуктів. У зв'язку з цим виникає проблема вирішення завдань забезпечення інформаційної безпеки, від якої напряду залежить фінансова безпека підприємств.

Інформаційна складова безпеки має забезпечувати захист інформації, що становить комерційну таємницю, регулювати питання впровадження та оновлення програмного забезпечення підприємства. Критеріями небезпек для даної складової фінансової безпеки можуть бути хакерські та вірусні атаки, витік конфіденційної інформації через працівників, старіння програмних продуктів.

Критерії рівня фінансової безпеки повинні входити до складу показників, що відображають стан кожної із структурних складових фінансової безпеки. У той же час, критерії фінансової безпеки підприємства

мають містити показники фінансового стану підприємства, від якого напряду залежить фінансова безпека.

У залежності від характеру діяльності, для кожного конкретного підприємства можуть використовуватися одночасно не всі критерії фінансової безпеки, а лише певний набір показників, що відповідають структурі фінансової діяльності підприємства.

Крім того, про зростання фінансової безпеки можуть свідчити такі критерії як: високий рівень фінансової ефективності роботи підприємства, достатній рівень фінансової стійкості та незалежності; технологічна незалежність підприємства і досягнення високої конкурентоспроможності його технологічного потенціалу; висока ефективність менеджменту підприємства, оптимальність та ефективність його організаційної структури; високий рівень кваліфікації персоналу підприємства та його інтелектуального потенціалу; якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства; забезпечення захисту інформаційного середовища підприємства, комерційної таємниці та досягнення високого рівня інформаційного забезпечення діяльності усіх його служб та підрозділів; забезпечення безпеки персоналу підприємства, його капіталу, майна та комерційних інтересів [44].

У цілому, основним критерієм та індикатором фінансової безпеки підприємств є обсяг продажів. Про те, що фінансова безпека підприємства знаходиться під загрозою, може свідчити зниження обсягів продажу нижче такого обсягу, якому відповідає точка беззбитковості підприємства.

Тому, для можливості прийняття оперативних рішень щодо забезпечення фінансової безпеки, необхідно проводити постійний моніторинг та відстеження збутової діяльності, здійснювати розрахунки відповідності фактичних обсягів продажу із плановими.

Отже, вихід України на світові фінансові ринки в умовах фінансової глобалізації є надзвичайно складним та небезпечним процесом. Тому кожен

крок на шляху інтеграції має бути ретельно продуманим. Це потребує підготовки кваліфікованих та високопрофесійних фінансистів на всіх рівнях, починаючи від підприємств, і закінчуючи центральними державними органами влади. Проте, головна роль має відводитись державі, її грамотній фінансовій політиці. І поки в Україні не буде забезпечена політична стабільність, важко очікувати стабільного економічного зростання та підвищення фінансової безпеки підприємств. А в цьому і реалізуються заходи держави, спрямовані на забезпечення належної фінансової безпеки підприємств та країни загалом.

Таким чином, у даному підрозділі визначено методи підвищення фінансової безпеки підприємств за умов інтеграційних процесів, що дадуть змогу мінімізувати ризики, посилити конкурентні позиції вітчизняних підприємств, захистити їх від фінансових втрат та створять умови для максимального використання переваг від інтеграційних процесів. Також розглянуто підходи до структуризації та уточнено складові фінансової безпеки підприємств. У результаті цього за кожною складовою фінансової безпеки було виділено основні критерії, що відображають стан кожної з структурних складових і можуть свідчити про зростання чи зниження рівня фінансової безпеки в цілому. Крім того, розроблено низка заходів, які мають здійснюватись державою для забезпечення належного рівня фінансової безпеки вітчизняних підприємств.

ВИСНОВКИ

У першому розділі роботи розглянуто теоретико-методичні засади оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Фінансово-економічна безпека підприємства розглядається як такий стан використання ресурсів, який забезпечує захищеність його економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах на основі використання фінансового потенціалу.

У цьому визначенні слід особливо зазначити три моменти: фінансово-економічна безпека розглядається як різновид економічної безпеки з акцентом на фінансові відносини підприємства; стан захищеності носить динамічний характер; загрози мають внутрішнє та зовнішнє походження; система фінансово-економічної безпеки підприємства передбачає використання стратегії економічної безпеки та фінансового потенціалу підприємства.

Негативним залишається наявність великої кількості загроз, що вимагає розробки та реалізації заходів для забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, які в свою чергу забезпечать діагностику зовнішніх і внутрішніх загроз, оцінку наслідків їх впливу на фінансово-економічну діяльність підприємства та формування комплексу превентивних заходів, що дозволяють підвищити адаптацію підприємства до негативних впливів зовнішнього середовища.

Під економічною безпекою найчастіше розуміють стан використання матеріальних та нематеріальних ресурсів, динаміку їх впливу на результати діяльності та здатність забезпечити реалізацію економічних інтересів.

Наведено класифікацію загроз фінансово-економічній безпеці підприємства.

Представлено цілі безпеки, що сформульовані відповідно до видів стратегії.

Розуміння фінансово-економічної безпеки не буде цілісним без усвідомлення її основних функціональних задач, які наведено графічно.

На основі узагальнення підходів до формування фінансово-економічної безпеки підприємства послідовність етапів реалізації механізму її забезпечення може бути сформульована таким чином:

- визначення об'єкта і предмета економічної безпеки підприємства;
- формулювання політики та стратегії безпеки підприємства;
- принципи економічного убезпечення;
- цілі та задачі гарантування безпеки підприємства;
- критерії і показники економічної безпеки підприємства;
- створення організаційної структури з управління системою безпеки підприємства.

Розкрито сутність фінансового стану як основи економічної безпеки підприємства.

Фінансовий стан підприємства – це здатність підприємства фінансувати свою діяльність. Він характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, потребою в їхньому розміщенні і ефективністю використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними особами, платоспроможністю і фінансовою стійкістю.

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної і фінансової діяльності.

Головна мета аналізу – своєчасно виявляти і запобігати недолікам у фінансовій діяльності і знаходити резерви поліпшення фінансового стану підприємства та його платоспроможності.

Наведено порівняльну характеристику економічної та фінансової безпеки підприємства.

Таким чином, категорію «економічна безпека підприємств» можна розглядати у функціонально-структурному аспекті, тобто як сукупність взаємопов'язаних систем безпеки, які відображають функціонування окремих «блоків» або сфер економічної системи держави. Це можуть бути інвестиційна, фінансова і зовнішньоекономічна безпека, які чинять особливий вплив на стан національної безпеки в цілому. Фінансова безпека стає основним економічним гарантом стабільності, забезпечуючи виробничий базис інфраструктурними інститутами розподілу фінансових та інвестиційних ресурсів.

Для більш повного розуміння ролі фінансової безпеки в економічній безпеці підприємств необхідно визначити ряд підходів до забезпечення фінансової безпеки підприємств.

На безпеки різного рівня впливають внутрішнє та зовнішнє середовище, що носять різний характер забезпечення безпеки.

Графічно представлена схема взаємозв'язків національної, економічної та фінансової безпеки підприємств.

Наведено класифікацію видів фінансової безпеки підприємств.

Практична значущість наведеної класифікації полягає в тому, що саме залежно від конкретного стану фінансової безпеки підприємств на той чи інший проміжок часу мають вживатися стратегічні та тактичні заходи щодо поліпшення, адаптації або проведення негайних дій щодо запобігання ризику настання банкрутства підприємства, ряд превентивних заходів.

У роботі здійснено аналіз методичних підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Індикаторами фінансової безпеки підприємств, організацій установ можуть бути: мінімальний розмір статутного фонду; величина активів; обсяг продаж; оборотність активів; розмір інвестицій; коефіцієнт рентабельності капіталовкладень; строк окупності капітальних вкладень; рівень інновацій; показник достатності сукупного капіталу; частка запозиченого капіталу;

прибутковість капіталу; прибутковість активів; відношення прибутку до середньорічного капіталу; достатність обігового капіталу; ліквідність (поточна – відношення зобов'язань до активів банку зі строком виконання до 1 місяця; короткострокова – від 1 до 3 місяців; загальна); величина ліквідного дефіциту; коефіцієнт миттєвої оцінки (різновид коефіцієнта ліквідності); платоспроможність; максимальний розмір ризику на одного позичальника; рівень оподаткування; період погашення дебіторської заборгованості; розмір позичкового відсотка; коефіцієнт покриття відсотка; періодичність погашення кредиторської заборгованості; сума кредитування дебетурою (незабезпеченим борговим зобов'язанням).

Надана характеристика рівнів фінансово-економічної безпеки підприємства.

Таким чином, на основі кількісної оцінки можна виділити рівні фінансово-економічної безпеки підприємства і дати їх інтерпретацію з позиції глобального інтересу підприємства – збереження його ринкової позиції.

У другому розділі роботи проаналізовано аналіз фінансово-економічних результатів діяльності ТОВ «Сабур». На даний момент у компанії працює більш 120 осіб.

Основними напрямками діяльності ТОВ «Сабур» є:

- поставка програмного забезпечення (ПЗ);
- автоматизація господарської діяльності підприємств;
- супровід і підтримка;
- навчання й сертифікація;
- надання консалтингових послуг.

Графічно наведена організаційна структура підприємства.

Проведено аналіз показників, що характеризують результати фінансово-господарської діяльності підприємства.

Виручка від реалізації продукції у 2019 р. склала 11868,9 тис. грн, що на 9,7 % (1050,9 тис. грн) більше, ніж у 2018 р.

Чиста виручка (дохід) від реалізації продукції склала у 2019 р. 9890,7 тис. грн., що теж на 9,7 % більше рівня 2018 р.

Також тенденцію до збільшення мав показник собівартості реалізованої продукції. Так, собівартість реалізованої продукції у 2019 р. склала 7560,0 тис. грн., що на 7,1 % більше, ніж рівень 2018 р.

Чистий прибуток у 2019 р. збільшився на 19,2 % (296,5 тис. грн) порівняно з 2018 р. і склав 1841,3 тис. грн.

Рентабельність продукції у 2019 р. зросла на 2,5 % і склала 24,4 %, що можна розглядати як позитивну тенденцію у результатах діяльності підприємства.

У результаті проведених досліджень можна зробити такі висновки:

– основні показники, що характеризують результати фінансово-господарської діяльності підприємства в аналізованому періоді, мають тенденцію до збільшення;

– сума кредиторської заборгованості зменшується;

– питома вага витрат на оплату праці у загальній сумі витрат підприємства зростає протягом аналізованого періоду;

– рентабельність реалізованої продукції збільшується на 2,5 %.

Така динаміка та покращення основних показників діяльності підприємства підвищує інвестиційну привабливість.

Керівництво підприємства зацікавлене у розробці та застосуванні на практиці науково-обґрунтованого інструментарію оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Також проаналізовано напрями організації економічної безпеки на досліджуваному підприємстві.

Сукупність конкретних завдань, що стоять перед службою безпеки підприємства, зумовлює певний набір виконуваних нею функцій. Загальні

функції, що покладаються на службу безпеки підприємства полягають в такому:

- захист законних прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та їх співробітників;
- збирання даних, їх аналіз, оцінювання і прогнозування оперативної обстановки та різноманітних ризиків на підприємстві, в організації, установі;
- вивчення та перевірка партнерів, клієнтів і конкурентів;
- своєчасне виявлення можливих посягань на об'єкт чи його співробітників з боку джерел зовнішніх загроз безпеці;
- недопущення проникнення на об'єкт структур промислового шпіонажу, злочинних формувань чи осіб із протиправними намірами;
- протидія технічному проникненню на об'єкта чи його комунікаційні системи;
- захист співробітників об'єкта від насильницьких посягань;
- виявлення, запобігання можливій протиправній чи іншій негативній діяльності співробітників суб'єкта підприємництва на шкоду його безпеці;
- збереження матеріальних цінностей, відомостей з обмеженим доступом;
- пошук та здобування необхідної інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики подальшої підприємницької діяльності;
- фізичну і технічну охорону будов, споруд, територій, транспортних засобів та інше.

У третьому розділі роботи запропоновано шляхи підвищення фінансово-економічної безпеки підприємства.

Проаналізувавши погляди науковців щодо структуризації фінансово-економічної безпеки підприємств, у роботі пропонується виділяти такі функціональні складові: бюджетна безпека, грошово-кредитна,

зовнішньоекономічна, банківська, страхова, фондова, інвестиційна, інформаційна.

З метою оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства у дипломній роботі запропоновано методику розрахунку основних показників економічної безпеки підприємства та показників, що відображають процеси забезпечення фінансових результатів.

Запропоновано шкалу оцінок рівня фінансово-економічної безпеки та характеристику стану підприємства залежно від інтегрального показника безпеки.

На основі отриманих даних було розраховано фактичні значення деяких показників безпеки, які з встановленими коефіцієнтами вагомості представлені в таблиці. Графічно представлено динаміку зміни рівня економічної безпеки ТОВ «Сабур» за 2017-2019 рр. Таким чином, у 2018 р. підприємство мало нестійкий рівень економічної безпеки. Незважаючи на значне зростання рівня безпеки до 0,7980 в 2019 р. порівняно з 0,7197 в 2018 р., загальний рівень економічної безпеки все ж знаходиться практично на межі між задовільним та нестійким.

Основні результати досліджень опубліковано у роботах [63-64], копії яких наведено у додатку А.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія. К.: Книжкове видавництво Національного авіаційного ун-ту, 2007. 436 с.
2. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / [В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін.]. К.: Правова єдність, 2009. 544 с.
3. Донець Л. І., Ващенко Н. В. Економічна безпека підприємства: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2008. 240 с.
4. Нагорна І. І. Оцінка стійкої економічної безпеки промислового підприємства. *Економічний простір*. 2008. № 19. С. 243-255.
5. Дулеба Н. В. Оцінка можливості застосування існуючих методів та методик визначення рівня економічної безпеки підприємства на українських автотранспортних підприємствах. *Вісник Національного транспортного університету*. 2010. № 21(1). С. 307-311.
6. Зубко Т. Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства галузі зв'язку. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. № 3. С. 81-88.
7. Камишнікова О. В. Методика оцінки рівня економічної безпеки металургійного підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 11(101). С. 77-82.
8. Довбня С. Б., Гічова Н. Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства. *Фінанси України*. 2008. № 4. С. 88-97.
9. Ковальов Д., Плетникова І. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Економіка України*. 2001. № 4. С. 35-40.

10. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. К.: Лібра, 2003. 280 с.
11. Якименко Ю. М., Мужанова Т. М. Оцінка рівня економічної безпеки бізнесу при моніторингу підприємства. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. № 4. С. 78-84.
12. Різник Н. С., Воробйова І. А. Оцінка та шляхи забезпечення економічної безпеки банку. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»: зб. наук. пр. Луцький національний технічний університет*. Луцьк, 2008. 368 с.
13. Животенко В. О. Оцінка рівня економічної безпеки у системі антикризового управління підприємством. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2015. № 1(2). С. 112-117.
14. Тищенко В. В., Тищенко О. І. Оцінка фінансового стану підприємств в контексті економічної безпеки. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2016. Т. 21, Вип. 6. С. 196-201.
15. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. 386 с.
16. Соломянюк Н. М. Економічна безпека підприємства та критерії її оцінки. *Харчова промисловість: Науковий журнал*. 2008. № 7. С. 175-177.
17. Орищин Т. М., Крихівська Н. О., Тягур С. І. Оцінка фінансово-економічної безпеки підприємств: методичний аспект. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 2. С. 7-12.
18. Меліхова Т. О. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства як основний складник економічної безпеки: узагальнення наявних методичних підходів та критичний аналіз. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 1. С. 87-91.

19. Кучеренко О. О. Інтегрований методичний підхід визначення рівня економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування України на основі оцінки їх фінансової складової. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2009. № 28. С. 161-168.

20. Береза З. В. Суть і складові економічної безпеки підприємства. *Науково-теоретичний журнал «Наука й економіка» Хмельницького економічного університету*. 2009. Вип. № 4 (16). Т. 2. С. 59-64.

21. Небава М. І. Економіка та організація виробничої діяльності підприємства: навч. посіб. Ч. 1. Економіка підприємства; МОНМС України, Вінниц. нац. техн. ун-т. Вінниця, 2011. 116 с.

22. Небава М. І. Економіка та організація виробничої діяльності підприємства: навч. посіб. Ч.2. Організація виробництва; Вінниц. нац. техн. ун-т. Вінниця, 2011. 130 с.

23. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства: навч. посіб. 2-ге вид. К.: Центр учб. л-ри, 2010. 488 с.

24. Ліпич Л. Г., Буняк Н. М., Загоруйко В. Л., Кулинич М. Б., Левицький В. В. Економіка підприємства: навч. посіб.; Ред.: Л. Г. Ліпич; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010. 492 с.

25. Палига Є. М., Базилюк В. Б., І Безпалько. Р. І, Боженко О. М., Босак І. П., Гірняк О. М., Гомольська В. В., Гузела О. І., Ключковська С. Н., Кобрин Л. Й. Економіка підприємства: підручник; Укр. акад. друкарства. Л., 2010. 599 с.

26. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В. Економіка підприємства: навч. посіб.; Терноп. нац. екон. ун-т. К.: Центр учб. л-ри, 2010. 304 с.

27. Сударкіна С. П. Економіка підприємства: навч. посіб.; Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». Х., 2011. 290 с.

28. Борецька Н. П., Кравченко Є. В. Економіка підприємства: навч. посіб.; Донец. ін-т ринку та соц. політики. Донецьк, 2010. 271 с.
29. Гриценко О. А., Марченко О. С., Мамалуй О. О., Єфіменко І. А., Роздайбіда О. В. Економіка підприємства: навч. посіб.; МОНМС України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х.: Право, 2011. 205 с.
30. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. ВНЗ; Терноп. нац. екон. ун-т. 2-ге вид., переробл. та доповн. К.: Центр учбов. л-ри, 2012. 303 с.
31. Садченко О. В., Філіпков Ю. С. Економіка підприємства: навч.-метод. посіб. для студ. екон. ф-ту зі спец. «менеджмент організацій»; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. О.: Астропринт, 2010. 127 с.
32. Шиян В. Й., Гуторов О. І., Шарко І. О., Кучер Л. Ю. Економіка підприємства: навч. посіб.; М-во аграр. політики та продовольства України, Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Х., 2011. 149 с.
33. Васенко В. К., Шульга І. П., Пуш Л. А., Зачосова Н. В., Герасименко О. М. Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка: монографія; Ред.: В.К. Васенко; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Черкаси: Фактор, 2010. 367 с.
34. Гнилицкая Л. В., Захаров А. И., Прыгунов П. Я. Теоретико-методологические и прикладные основы обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности: монография. К.: Дорадо-Друк, 2012. 290 с.
35. Маргасова В. Г., Роговий А. В. Теоретичні засади визначення сутності поняття «фінансова безпека». *Наук. вісн. Черніг. держ. ін-ту економіки і упр. Сер. Економіка*. 2010. Вип. 3. С. 121-125.

36. Франчук В. І., Герасименко Л. В., Гончарова В. О., Живко З. Б., Кіржецький Ю. І. Економічна безпека: навч. посіб.; Ред.: В.І Франчук; МВС України, Львів. держ. ун-т внутр. справ. Л.: Друк, 2010. 243 с.

37. Мазаракі А. А., Корольчук О. П., Мельник Т. М. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів: монографія; Ред.: А. А Мазаракі; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. К., 2010. 717 с.

38. Кириченко О. А., Алькема В. Г. Концептуальні засади формування системи економічної безпеки в умовах глобалізації. *Актуал. пробл. економіки*. 2010. № 12. С. 6-18.

39. Єпіфанов А. О., Пластун О. Л., Домбровський В. С., Болгар Т. М., Ващенко О. М. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія; Ред.: А. О Єпіфанов. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.

40. Сучасні підходи, методи та моделі в управлінні фінансами: економічний і соціальний аспекти: монографія / О.І. Барановський, В.В. Скальський, І.М. Михайловська, Л.Г. Гулько, Р.С. Квасницька, К.Л. Ларіонова, І.В. Форкун, О.А. Фрадинський, П.Г. Іжевський, С.М. Ксьондз. Хмельницьк: ХНУ, 2010. 496 с.

41. Управління фінансовими ризиками: опор. конспект лекцій / Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, екон. ф-т. Кам'янець-Поділ.: Аксіома, 2010. 227 с.

42. Матвійчук А. В. Аналіз та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем із використанням теорії нечіткої логіки: монографія. К.: ЦНЛ, 2005. 206 с.

43. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи: Навчальний посібник / Н.Й. Реверчук, Я.М. Малик, І.І. Кульчицький, С.К. Реверчук / Під ред. С.К. Реверчука. Львів: ЛФМАУП, 2000. 192 с.

44. Хобта В. М., Панкова М. В. Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Інтелект XXI*. 2018. № 6. С. 100-105.

45. Новикова О. Ф., Покотоленько Р. В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення; [наук. ред. О.І. Амоша]; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Донецьк: 2006. 407 с.
46. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: монографія. Львів: ЛБІ НБУ, 2004. 195 с.
47. Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк Т. С. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство. Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України / В.М. Геєць (ред.). Х.: ВД «ИНЖЭК», 2006. 240 с.
48. Галіцин В. К. Системи моніторингу. К.: КНЕУ, 2000. 231 с.
49. Нусінова О. В. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства на основі вартості бізнесу. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 3. С. 218-222.
50. Мороз О. В., Матвійчук А. В. Оптимальне управління економічними системами в умовах невизначеності та ризику. Вінницький національний технічний ун-т. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2003. 177 с.
51. Полозова Т. В., Журавель М. Ю. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства: проблемні аспекти. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2010. № 29. С. 355-358.
52. Качинський А.Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні методи; Інститут проблем національної безпеки; Національна академія Служби безпеки України. К.: Конти, 2004. 472 с.
53. Бондарчук Ю. В., Марущак А. І. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи: науково-практичний посібник. К.: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. 372 с.
54. Нусінова О. В. Оцінка фінансової безпеки підприємств: монографія. Кривий Ріг: Діоніс, 2011. 189 с.

55. Базилевич В. М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємств АПК. *Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка*. 2014. Вип. 717. С. 109-114.
56. Polozova T., Cherkashina M., Shapoval O., Romanchik T., Alzoubi Laith Abdel Karim Mohammad. Assessment of risks in conditions of provision of security of economic activities of organizations (Оцінювання ризиків в умовах забезпечення безпеки господарської діяльності організацій). *Journal of security and sustainability issues*. 2019. № 8 (4). С. 705-714.
57. Polozova T., Musiienko V., Storozhenko O., Peresada O., Geseleva N. Modeling of energy-saving processes in the context of energy safety and security. *Journal of security and sustainability issues* (Моделювання енергозберігаючих процесів в контексті енергетичної безпеки). 2019. № 8 (3). С. 387-397.
58. Полозова Т.В. Формування інноваційно-інвестиційного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 592 с.
59. Polozova T.V., Nicola Jennifer John Elia. Enterprise economic security system: theoretical aspects of formation. Економічні та безпекові виклики сучасного бізнес-середовища: колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. Т.В. Полозової. Харків: ХНУРЕ, 2020. С. 355-362.
60. Полозова Т.В. Особливості діагностики інноваційно-інвестиційної спроможності підприємства в контексті економічної безпеки. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: збірник наукових праць*. Вип. 28. Ч. 3. Чернівці: БДФЕУ, 2015. С.88-91.
61. Полозова Т.В. Графоаналітична модель діагностики інноваційно-інвестиційної спроможності підприємства в контексті економічної безпеки. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний*

інститут». Збірник наукових праць. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. Харків: НТУ «ХПІ». 2015. № 26 (1135) С. 110-124.

62. Полозова Т.В. Модель оцінки рівня інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. Випуск 11. 2015. № 11. Ч. 5. С. 86-91.*

63. Костін Ю. Д., Мінкович О. В. Використання економіко-математичних моделей для прийняття стратегічних управлінських рішень на прикладі енергетичних підприємств. *Вісник економічної науки України. 2014. № 1(25). С.56-59.*

64. Костін Ю. Д., Телегін В. С., Костін Д. Ю. Методологія стратегії розвитку енергокомпаній. *Економічні студії (науково-практичний економічний журнал. 2018. №1 (19). С. 29-36.*

65. Костін Ю. Д., Буркан Є. А. Теоретичні аспекти фінансово-економічної безпеки підприємства. *Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 3 листопада 2020 р.) / За заг. ред. Т. В. Полозової [та ін.]. Харків: ХНУРЕ, 2020. С. 165-167.*

66. Колісник О. В., Буркан Є. А. Економічний зміст управління фінансово-економічною безпекою підприємства. *Економічні та безпекові виклики сучасного бізнес-середовища: колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків: ХНУРЕ, 2020. С. 383-389.*